

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 32 Volume: 7 Issue: 32

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

OSMANLI- İSPANYOL KARADENİZ TİCARET MÜZAKERELERİ VE İSPANYA'NIN KARADENİZ TİCARETİNE GİRİŞİ

OTTOMAN-SPANISH NEGOTIATIONS ON THE BLACK SEA TRADE AND THE ENTRANCE OF SPAIN TO THE BLACK SEA TRADE

Tufan TURAN*

Öz

Osmanlı Devleti ile İspanya arasındaki savaş hali, 1782 yılında imzalanan barış antlaşması ile birlikte yerini dostluk ve ticaret ilişkilerine bırakmıştır. Osmanlı Devleti ile ticari ilişkilerini arttırmak ve Rusya ile ticaretlerini daha ucuz ve hızlı bir şekilde gerçekleştirmek isteyen İspanyollar, 1802 yılında Karadeniz ticaretine girmek istemişlerdir. Bu talep üzerine başlayan müzakereler, 25 yıl kadar devam etmiş ve neticede iki ülke arasında Karadeniz ticaret antlaşması imzalanmıştır. Taraflar arasındaki müzakereler, gerek Osmanlı tarafının oyalama taktikleri ve gerekse İspanya'nın geçirdiği şanssız tarihî süreç gibi nedenlerle oldukça uzun sürmüştür. Bu süreç içerisinde, İspanya'ya Karadeniz'de ağır şartlar altında ticaret yapma ruhsatı verilmiş olsa da, taraflar arasında yazılı bir antlaşma imzalanmamış olması nedeniyle, müzakere süreci devam etmiştir. Bu çalışmada, bu müzakerelerin içeriği ve antlaşmanın imzalanmasının ardından yaşanan gelişmeler aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İspanya, Osmanlı Devleti, Karadeniz, Ticaret, İspanyol Konsolosluğu.

Abstract

The state of war between Ottoman Empire and Spain has placed with friendship and commercial relations after the peace agreement in 1782. In order to increase her commercial relations with Ottoman Empire and to make her Russian trade cheaper and faster, Spain demanded to involve to the Black Sea trade. After this demand, negotiations were began between the two parties and were continued for 25 years. After this process, Black Sea Trade Agreement has signed between the parties. The negotiations held over owing to the distraction tactics of the Ottomans and also the ill-fated process of Spain in the first half of the 19th century. In this process, Spain has authorized to trade in the Black Sea under severe conditions but because there were no legal written document, the negotiations were continued. In this work, it is aimed to exhibit the contents of these negotiations and the events after the signing of the agreement.

Keywords: Spain, Ottoman State, Black Sea, Trade, Spanish Consulate.

Giriş

Osmanlı Devleti ile İspanya arasında 1782 yılında imzalanan Dostluk ve Ticaret Antlaşması ile başlayan dostluk ve işbirliği döneminde, iki tarafı da en çok uğraştıran mesele,

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

İspanya'nın Karadeniz'de ticaret yapabilmek amacıyla yaptığı başvuru ile başlayan ve yaklaşık 25 yıl devam eden müzakerelerdir. Karadeniz'de ticaret yapmanın büyük bir lütuf olduğunu düşünen Babıâli ile İspanya elçileri arasındaki müzakereler, İspanya elçisi Ignacio Maria del Corral y Aguirre'nin 1802 yılında yaptığı başvuru ile başlamış ve 1827 yılında İspanya elçisi Luis del Castillo'nun, zamanın Osmanlı Reisülküttabı Esseyid Muhammed Said Pertev ile imzaladığı Karadeniz Ticaret Antlaşması'na kadar devam etmiştir. Her ne kadar Corral, ağır şartlar altında da olsa 1803 yılında İspanyol gemilerinin Karadeniz'e geçişlerine izin almış olsa da, 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında boğazların tüm devlet gemilerine kapatılması ve sonrasında da İspanya'nın izninin iptal edilmesi nedeniyle, taraflar arasında yeniden müzakereler başlamış ve antlaşmanın imzalandığı 1827 yılına kadar devam etmiştir.

İspanya, ülke içerisinde ihtiyaç duyulan buğday ve hububat ihtiyacını karşılamak amacıyla, Rusya ve Romanya limanlarına ulaşmak ve bu çerçevede de Karadeniz ticaretine katılmak istiyordu. Nitekim İspanya, Ortaçağ'dan itibaren, yerel üretimiyle halkının gereksinimlerini karşılayamıyor ve buğday ihtiyacını Rusya, Anadolu ve Romanya'dan temin etmek zorunda kalıyordu (Turan 1990: 192). İspanya, bu ihtiyacını daha hızlı ve daha ucuza gidermek amacıyla, 1802 yılında Osmanlı Devleti'nden Karadeniz'de ticaret yapma izni istemiştir. Ancak Osmanlı Devleti, Sultan III. Selim döneminde, küçük Avrupa devletlerinin Karadeniz ticaretine katılmalarına sıcak bakmıyordu.

Karadeniz'in Uluslararası Ticarete Açılması

Osmanlı Devleti, Sultan II. Mehmed döneminde boğazları ele geçirerek, Karadeniz'e hâkim konuma geçmesinin ardından, Karadeniz'deki yabancı ticaretinin yok olmaması için bazı tedbirler almıştır. II. Mehmed döneminde, Cenevizlilere Osmanlı hâkimiyetinin kabul ettirilmesi ve Sultan II. Bayezid tarafından Venediklilerin Osmanlı Devleti'nin Trabzon ve Kefe'yi de içeren limanlarında ticaret yapmasına izin verilmesi bu tedbirler arasında gösterilebilir. Ancak bu tedbirlere rağmen, Osmanlı hâkimiyeti sonrasında, Karadeniz'de ticaret hacminde büyük bir düşüş yaşanmıştır. Sultan II. Bayezid döneminde, Karadeniz'de tam hâkimiyetin sağlanmasından sonra ise Karadeniz dış ticarete tamamen kapatılmıştır (Yılmaz 2009: 363-364).

17. yüzyılın sonlarında, Karadeniz'de ticaret yapma talebinde bulunan yabancı temsilcilere verilen ret cevapları, Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'in yabancı devletlere kapalılığını bir politika haline getirmiş olduklarını ortaya koymaktaydı. Babıâli, yabancı devletlere verilen ahitnamelere Karadeniz'de serbest ticaret yapabilmeyi öngören maddeler koymuş olsa da, bu maddeler, 18. yüzyıl sonlarına kadar, *kullanılmayan veya kullanılmayan* bir hak olarak kalmıştı (Beydilli 1991: 687-688).

1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması, Karadeniz'in uluslararası ticarete açılmasında önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı Devleti, antlaşmanın 11. maddesiyle, Rusya'nın Akdeniz ve Karadeniz'de ticaret yapabileceğini kabul etmiştir (Yılmaz 2009: 367). 21 Mart 1779'da imzalanan Aynalıkavak Tenkihnamesi'nin altıncı maddesi ile de Rus gemilerinin Akdeniz ve Karadeniz'de ticaret yapmalarına izin verilmiştir. Ancak bu madde çerçevesinde, gemilerin büyüklüklerine sınırlamalar getirilmiştir. Buna göre, en büyük gemi 16.000 kile (400 ton)¹, en küçük gemi ise 1000 kile (25 ton) ağırlığında yük taşıyabilecek boyutta olacaktı. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin izni olmaksızın, Osmanlı reayası Rus gemilerinde gemici olarak kullanılmayacaktı (Bostan 1995: 358).

1783 yılında Rusya ile imzalanan ticaret antlaşması çerçevesinde bu devletin Karadeniz'de büyük haklar elde etmesi üzerine, Sadrazam Halil Hamid Paşa Karadeniz'i bütün devletlerin serbest ticaretine açmayı düşünmüştür (Beydilli 1991: 689). Nitekim, bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, Rusya tüccarına, Osmanlı topraklarında serbest ticaret yapma, mürur

¹ Bir kile, 35,27 litreye, 40 kile ise 1 tona eşittir. Bkz: İlhan Ekinci (2011), "Osmanlı Deniz Ticaretinde Ölçü Birimlerinin Batılılaşmasına Bir Örnek: Kile'den Tonilatoya, Moorsom Usulü'nün Uygulanması", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (17), 314.

tezkereleri ile istedikleri yere gidebilme ve 300 akçe ödeyerek boğazlardan geçebilme hakkı tanımıştır (Bostan 1995: 359-360). Hamid Paşa, Rusya'nın bu şartlar altında ticarî açıdan gelişmesini bir tehlike olarak görerek, Karadeniz'i tüm devletlerin gemilerine açmayı düşünmüşse de bu konuda herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Rusya'nın Karadeniz ticaretine başlamasının ardından, ahitnamelerinde Karadeniz'de serbest ticaret yapma maddesi bulunan devletler de Rusya'nın elde etmiş olduğu haklardan faydalanmaya başlamışlardır. İspanya, Sicilyateyn, Danimarka, İsveç ve Prusya gibi küçük Avrupa devletlerinin Karadeniz ticaretine katılma talepleri ise, Sultan III. Selim'in saltanatının başlarında sürekli olarak reddedilmiştir. Ayrıca bu devletlerin Karadeniz ticaret izni bulunan devletlerin bandıraları altında Karadeniz'e giriş çıkış yapmalarının da önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ancak bu engelleme çalışmaları başarılı olamamış ve bu devletlerin tüccar gemilerinin, izin sahibi devletlerin bandıraları ile Karadeniz'e geçişleri engellenememiştir. Bu nedenle, 1802 yılında, bu devletlere belli şartlar altında kendi bayrakları ile Karadeniz'de ticaret yapma hakkı tanınmıştır. Böylece, Karadeniz'e geçişin bir hak değil, Osmanlı'nın verdiği bir izin olduğu vurgulanmıştır (Beydilli 1991: 690-691). Bu çerçevede, Karadeniz ticaretine ilişkin Osmanlı Devleti ile İspanya arasındaki ilk müzakereler 1802 yılında başlamıştır.

İlk Müzakereler ve İspanya'ya Karadeniz Ticaret Ruhsatı Verilmesi

Barış antlaşmasının imzalanmasının ardından, Osmanlı Devleti ile İspanya arasında Karadeniz ticareti konusunda tespit edilen ilk yazışma, Babıâli'nin İspanya elçisine gönderdiği 1 Temmuz 1802 tarihli takrirdir (AMAE, Turquia, 27/4/3; BOA, HAT, 1211/47458). Bu belgeye göre, İspanya elçisi Corral'ın ülkesinin tüccar gemilerinin Karadeniz'e geçişleri için izin istemesi üzerine, kendisine, Osmanlı tüccarlarının aynı koşullar altında İspanya limanlarında serbest ticaret yapmaları ve Karadeniz'e geçecek olan İspanyol tüccarın İstanbul'a karakuruş getirerek rayici üzerinden satmaları şartlarıyla, İspanyol tüccarın Karadeniz'e geçişine izin verilebileceği ifade edilmiştir. (Turquia, 27/4/3; HAT, 1211/47458). İspanya'nın Karadeniz ticaretine katılma talebi, Rusya'dan da destek görmüştür. Gerek Corral'ın ısrarlı talepleri ve gerekse Rusya'nın baskısı sonucunda, 24 Ekim 1802 tarihinde Corral'a görüşme günü verilmiştir (Beydilli 1991: 704).

İspanyol elçisi ile Reisülküttap Mahmud Raif Efendi arasında Bebek Kasrı'nda yapılan 24 Ekim tarihli müzakerede, ilk sözü İspanya elçisi Corral alarak, devletinin Osmanlı Devleti'ne karşı duyduğu dostane hisleri dile getirerek, kendisinin de iki ülke arasındaki dostluğu geliştirmek için çaba göstereceğini ifade etmiştir. Corral, daha sonra, devletinin tüccar gemilerinin Karadeniz'e geçişlerine müsaade edilmesi için yaptığı başvuruyu hatırlatarak, iznin verilmesi durumunda, hem iki devlet arasındaki dostluk ilişkilerinin artacağını ve hem de Hindistan'dan gelen mal, eşya ve karakuruşun İspanya gemileri ile İstanbul'a gelmelerinin iki ülkeye de menfaat sağlayacağını belirtmiştir. Ayrıca İspanya'nın Karadeniz ticaretini sadece kendi ülkesinde bulunmayan malları Rusya'dan sağlamak için talep ettiğini de vurgulamıştır (HAT, 241/13551). Corral, Osmanlı devlet adamlarının Karadeniz ticaretini bir iç ticaret ağı olarak gördüklerinin farkında olduğu için politik davranarak, gerekli izni alabilmek için Osmanlı ticaret ağına karışmayacaklarını ve sadece Rusya ile ticaret yapmak istediklerini öne sürmüştür.

Elçinin konuşmasının ardından, Reisülküttap Mahmud Raif Efendi, iki devlet arasında oluşturulan ve günden güne artan dostluğun herkes tarafından bilindiğini belirterek sözlerine başlamıştır. Elçinin takririnden sonra Karadeniz ticareti konusunun görüşülmesi için bir meclis oluşturulmasının düşünüldüğünü ifade eden Reis Efendi, bazı meşguliyetler nedeniyle, bu görüşmeleri ertelemek zorunda kaldıklarını ifade etmiştir. Ayrıca, bu konunun iyi bir şekilde sonuçlandırılması amacıyla bu meclisin oluşturulduğunu da vurgulamıştır. Reis Efendi'nin bu sözleri üzerine, Corral, İspanya tüccar gemilerinin Karadeniz ticaretine katılmasının Osmanlı Devleti'ne zarar vermeyeceğini belirterek, bir an önce olumlu bir karara varılmasını ümit ettiğini ifade etmiştir. Reis Efendi, Karadeniz'de ticaret izni verilen devletlerin her birine farklı maslahatlar nedeniyle izin verildiğini ifade etmiştir. İspanya'nın Karadeniz'de bir maslahatının

olmadığını vurgulayan Reis Efendi, İspanya'nın bu imtiyazı sadece ticarî amaçlarla istediğini, bunun ise Osmanlı Devleti'ne fayda sağlayacağını şüpheli olduğunu söylemiştir. Ayrıca, Karadeniz'de ticaret izni verilen her devletin şart ve usullerinin birbirinden farklı olduğunu da belirterek, Corral'a İspanya'nın Rusya'dan malzeme temin etmesinin Osmanlı Devleti'ne nasıl bir çıkar sağlayacağını sormuştur.

Corral, kendisine verdiği cevapta, Baltık Denizi'ne giren gemilerin gümrük vergisi ödediğini, Osmanlı Devleti'nin de bu yöntemi izleyerek, İspanya'nın Karadeniz ticaretinden çıkar sağlayabileceğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Reis Efendi, Osmanlı Devleti'nin bu ticaretten çıkarının belirlenmesi gerektiğini, bu çıkar belirlendikten sonra ise, Osmanlı Devleti'nin bu imtiyazı sadece ticarî çıkar için değil, ama aynı zamanda İspanya'nın dostluğuna binaen vereceğini belirtmiştir. Corral, tekrar söz alarak, Karadeniz ticareti imtiyazının Fransa'ya neden verildiğini ve İspanya'nın Fransa kadar dostluğu olup olmadığını sorguladıktan sonra, bu imtiyazın İspanya'ya verilmesi durumunda, Hindistan mallarından ve karakuruştan çıkar sağlanacağını ifade etmiştir. Ayrıca, İspanya'nın Mısır Seferi sırasında Fransa'nın müttefiki iken bile, Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanca bir harekette bulunmadığını vurgulayarak, buna rağmen düşman Fransa'ya verilen imtiyazın, neden dost İspanya'ya verilmediğini de sormuştur.

Mahmud Raif Efendi, bu soruları abes bularak, Osmanlı Devleti'nin bu imtiyazı düşmanlarına değil sadece dostlarına verdiğini, daha önceden düşmanlık yaşanmış bir devletin artık dost devlet olabileceğini ve o dost devletlere imtiyazlar verilebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca, Corral'ın İspanya'nın dost devlet olarak istihkakı olduğunu düşündüğü bu imtiyazın, uzun zamandır Türkiye'nin dostu olan İngiltere'ye bile yakın zamana kadar verilmediğini belirterek, bu imtiyazın verilmesi durumunda Osmanlı Devleti'nin çıkarının ne olacağı sorusunu tekrarlamıştır. Bunun üzerine Corral, kendisinin ticarî menfaat ve karakuruş dışında teklifte bulunmaya yetkisi olmadığını belirterek, çıkardan kastın ne olduğunu öğrenmek istemiştir.

Elçinin verdiği tavrında *iki tarafın çıkarı* tabirinin yer aldığını hatırlatan Reis Efendi, İspanya'nın Rusya'dan zahire, kereste ve sair malları Baltık ticaretinin yarı fiyatına edinerek çıkar sağlayacağını belirtmiş ve her ne kadar bu imtiyaz dostluğa göre verilecek olsa da, Osmanlı Devleti'nin de bu işten bir çıkarının olması gerektiğini vurgulamıştır. Ardından, Corral'a İspanya tüccarının getireceği karakuruştan Osmanlı Devleti'nin nasıl fayda sağlayacağını sormuştur. Corral, karakuruşun fiyatını kendisinin tahsis edemeyeceğini ve İspanya'da fiyatının kararlaştırılmış olduğunu belirttikten sonra, bu imtiyazın bir şey beklenmeden İspanya'nın dostluğuna binaen verilmesini rica etmiş ve buna karşılık Osmanlı Devleti, İspanya'dan bir talepte bulunursa, onun da kabul edileceğini ifade etmiştir.

Bunun üzerine Reis Efendi, Corral'dan tavrındaki *iki tarafın çıkarı* ifadesini çıkararak, *iki taraf arasındaki dostluğa binaen*, bu imtiyazı talep eden bir tavrı yazmasını istemiştir. Corral buna karşılık, Karadeniz ticaretinde Fransa'nın getirdiği malların fiyatının yüksek olduğunu, İspanya tüccarının daha uygun fiyatlarla bu malları temin edebileceğini ve bunun da Osmanlı Devleti'nin çıkarına olacağını ifade etmiştir. Reis Efendi, Corral'ın tavrını yenilemesi gerektiğini tekrarladıktan sonra, Osmanlı tüccarının İspanya'ya giderek, oradaki malları Fransızların aldığı fiyattan alabileceğini belirtmiştir. Ayrıca İspanya'ya Karadeniz'de ticaret imtiyazı verilmesi durumunda, mevcut antlaşmanın dengelerinin kaybolacağını ve bu nedenle İspanya'nın Osmanlı Devleti'ne menfaat sağlaması gerektiğini vurgulamıştır.

Osmanlı Devleti'nin bu imtiyazı verdikten sonra, İspanya'dan bir şey talep etmesi durumunda bunun kabul edileceğini tekrarlayan Corral, İspanya tüccarının getirecekleri mal ve eşyalardan da menfaat sağlanacağını ifade etmiştir. İspanya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı her koşulda dostane muamele ederek onun tabii bir müttefiki olduğunu belirten Corral, Karadeniz ticareti imtiyazın bu dostluğa binaen verilmesi talebinde ısrar etmiştir. Reis Efendi buna karşılık, dostluk meselesinin politikayı ilgilendirdiğini, müzakere edilen konunun ise ticaret olduğunu hatırlattıktan sonra, kendisine, bu ticarî imtiyazı dostluğa binaen talep etmek için,

takririni yenilemesi ve menfaat sözünü yeni takririnde kullanmaması gerektiğini tekrar ifade etmiştir.

Corral, İspanya'ya bu imtiyazın verilmesinin Osmanlı Devleti'ne de menfaat sağlayacağını düşündüğünü, eğer Osmanlı tarafının menfaat olarak talep ettiği belirli bir şey varsa, kendisine söylenmesini ve kendisinin de hükümetine bunu bildirebileceğini belirtmiştir. Ancak bunun müzakerelerde 4-5 aylık bir gecikme ortaya çıkaracağını da vurgulamıştır. Sonuç olarak, Mahmud Raif Efendi'nin teklifi çerçevesinde, Corral'ın yeni bir takrir kaleme alarak, *İspanya'nın dostluğuna binaen* bu imtiyazı talep etmesine karar verilmiştir. Ayrıca İspanya tüccarının getireceği karakuruş, rayiciden bir miktar eksik ile yıllık 20 yük olarak belirlenmiştir (HAT, 241/13551).

Corral ile Mahmud Raif Efendi arasındaki bu müzakerede alınan kararların, aracılık eden Prusya elçisi dışında, diğer elçilerden gizli tutulmasına da karar verilmiştir (Beydilli, 1991: 706-707). Yapılan müzakerenin mazbatası, 27 Ekim 1802 tarihinde, Sultan III. Selim'e sunulmuş ve İspanya'ya verilecek Karadeniz ticaret imtiyazı karşılığında, bir miktar eksik ile yıllık 20 yük karakuruş alınması konusunun görüşüldüğü ve bu konuda elçinin Prusya elçisi ile de görüşerek nihai kararını vereceği ve tercümanı ile Babiâli'ye bildireceği ifade edilmiştir (HAT 123/5088).

Corral, verilen kararın aksine, Mahmud Raif Efendi ile yaptığı müzakere konusunda Rusya elçisini de bilgilendirmiştir. Nitekim Kasım 1802'de Rusya elçisi Tamara, baş tercümanı Fonton'u Babiâli'ye göndererek, İspanya elçisinden Karadeniz ticareti imtiyazına karşılık yıllık 20 yük karakuruş talep edildiğini öğrendiklerini, ancak İspanya milletinin tembel bir millet olması nedeniyle, Karadeniz ticaretine meyletmeyeceğini ve senede 1 İspanyol ticaret gemisinin bile Karadeniz'e gelmeyebileceğini ifade etmiştir. İspanya'nın bu maddeyi kabul etmeyeceğini düşündüklerini belirten Fonton, Karadeniz'e gelecek tüm İspanyol gemilerinin getirecekleri karakuruşun tamamının rayici üzerinden darphaneye teslimi şeklinde bir şart koyulmasını önermiştir. Fonton, bunun dışında bir şart koyulmasını, kendilerinin de kabul etmeyeceklerini ifade etmiştir. Rusya'nın bu konudaki ısrarı sonucunda, Babiâli, İspanya elçisine 24 Aralık 1802 tarihinde bir yazı göndererek, elçinin, İspanya tüccarının getireceği karakuruşları darphaneye teslim etmeleri şartını kabul ettiğini yazılı olarak bildirmesi durumunda, İspanya'ya Karadeniz ticareti ruhsatı verileceğini bildirmiştir (HAT, 1336/52110).

22 Nisan 1803'te, Osmanlı Devleti'nde İspanya'ya duyulan dostluğa binaen, İspanyol tüccarın Rus limanlarında ticaret yapmak amacıyla Karadeniz'e giriş çıkış yapmalarına izin verilmesi kararlaştırılmıştır. Buna karşılık olarak İspanya kralı da tüccarına ve elçilerine Osmanlı Devleti'ne karakuruş getirmeleri ve bu karakuruşları darphaneye rayici üzerinden teslim etmeleri konusunda tembihatta bulunacaktı. Bu çerçevede, ilk İspanyol tüccar gemisi, Mayıs ayı sonlarında İstanbul'a ulaşmış ve geminin kaptanı Rodaves, darphaneye teslim edilmek üzere 2000 karakuruş getirmiştir (HAT, 241/13547).

İspanya'ya Karadeniz'de ticaret hakkı verildikten sonra, 1803-1804 yıllarında boğazlardan toplam 23 İspanyol gemisi geçmiştir. Bunlardan 13'ü Karadeniz'e gitmek için boğazlardan geçerken, 10'u ise Akdeniz'e ulaşmak için boğazları kullanmıştır. 1804-1830 yılları arasında ise boğazlardan İspanyol tüccar gemisi geçmemiştir (Beydilli 1991: 752-754). Yazılı bir antlaşma elde etmeksizin, ağır şartlar altında Karadeniz ticaretine dâhil olan İspanyollar, müzakerelere devam ederek, Karadeniz'de daha avantajlı ve elverişli koşullarda ticaret hakkı elde edecekleri bir ticaret antlaşması imzalamaya çalışmışlardır.

1803-1821 Yılları Arasındaki Müzakereler

İspanya'nın Karadeniz'de ticaret ruhsatı almasının ardından, taraflar arasındaki müzakereler, Karadeniz ticaretine ilişkin bir antlaşma imzalanabilmesi amacıyla devam etmiştir. 1803 yılı Ağustos ayında gerçekleşen müzakereler sonrasında, Corral, Osmanlı tarafının muhtemel antlaşma hakkındaki görüş ve taleplerini kralına iletmiştir. Kendisine gelen 18 Ağustos tarihli cevapta, Reis Efendi'nin tekliflerine cevaben öne sürülebilecek koşullar

bildirilmiştir. Bu çerçevede, Babiâli'ye ticaret antlaşmasının tamamlanabilmesi için üç şart teklif edilmesi planlanmıştır. İlk olarak, İspanya kralının, İspanya tüccarına darphaneye teslim edilmek üzere İstanbul'a karakuruş getirmelerini ve bu karakuruşları zamanın rayici üzerinden satmalarını tembih etmesine karşılık, Babiâli'nin de Karadeniz aracılığıyla Rusya limanlarına gidecek İspanya tüccar gemilerine kesin ve koşulsuz serbest dolaşım hakkı verecekti.

İkinci olarak, Babiâli, Kuzey Afrika Berberi korsanlarının Karadeniz ticaretine dâhil olacak olan İspanyol tüccar gemilerini rahatsız etmelerini veya ele geçirmelerini engellemeyi garanti edecek ve bu konuda Kuzey Afrika naipliklerine birer ferman gönderecekti. İspanyol hükümeti, antlaşmanın imzalanabilmesi için bu koşulun kesinlikle gerekli olduğunu düşünmekteydi. Üçüncü koşul ise, Avrupa'daki kritik durumun, güvenli ticaret yapılmasını engelleyeceği veya İspanya'nın savaşa dâhil olmak zorunda kalacağı bir koşul altında, Babiâli'nin İspanya'ya tahıl göndermek ve karşılığında Osmanlı darphanesine karakuruş getirmek amacıyla Yunan ve Ragusalı gemiler temin etmesiydi (Turquia, 27/4/1).

İspanya'nın bu teklifinden sonraki beş yıl içerisinde, bu konu ile ilgili herhangi bir arşiv belgesine rastlanmamıştır. Bunun nedeni, İspanya'nın Fransız İhtilalı sırasında, Avrupa'da yaşadığı gelişmeler olarak gösterilebilir. Nitekim Avrupa savaşlarında Fransa'nın müttefiki olan İspanya, Fransızlarla birlikte pek çok savaşa tutuşmuş ve 1807-1808 yılları arasında ise müttefiki Fransa ile mücadele etmiştir. Bu mücadele sonrasında İspanya, 1808-1813 yılları arasında Fransız işgalinde kalmıştır. 1813 yılından sonra da maddi buhran yaşayan ve Amerika'daki kolonilerini kaybeden veya satmak zorunda kalan İspanya, 1820'lere kadar Karadeniz ticareti konusuyla ilgilenememiştir. Bu sıralarda, Osmanlı Devleti de kendisini uzun süre meşgul eden iç meseleler nedeniyle bu konuya eğilememiştir.

1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında, İstanbul Boğazı'nın bütün devlet gemilerine kapatılması ve savaş sona erdikten sonra da Karadeniz'de ticaret yapmak isteyen devletlerden sadece ahitnameleri çerçevesinde bu hakka sahip olanların ticaret yapmalarına izin verilmesi, İspanya gibi şartlı olarak Karadeniz ticaretine ruhsat verilen devletler için bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Nitekim bu devletlere daha önceden verilmiş olan haklar iptal edilmiş ve bu devletlerin elçilerine karşılıklı menfaat şartı olmaksızın kendilerinin Karadeniz'de ticaret yapamayacakları bildirilmiştir (Beydilli 1991: 709). Böylece İspanya, Karadeniz'de ticaret ruhsatını kaybetmiş ve bu konuda tekrar Babiâli ile müzakerelere girmek zorunda kalmıştır. Ancak İspanya'yı etkileyen iç ve dış olaylar nedeniyle, 1821 yılına kadar bu konuda aktif bir politika izlenememiştir.

1803-1821 yılları arasında, İspanya ile Osmanlı Devleti arasında Karadeniz ticaretine ilişkin olarak biri 1808 yılına diğeri ise 1813 yılına ait olmak üzere sadece iki belge tespit edilmiştir. Bu belgelerden ilki, 27 Şubat 1808 tarihli hatt-ı hümayundur. Bu hatt-ı hümayunda, İspanya elçisi Marques de Almenara'nın, İspanya'daki Fransız işgali nedeniyle İspanya'dan karakuruş ihracının yasaklandığını bildirmekteydi. Almanera, İspanyol tüccar gemilerinin Karadeniz ticaretine dâhil olabilmesi için şart koşulan bu konunun tekrar müzakere edilmesini talep etmiş ve 15-20 gün zaman kazanmak için kendisine oyalayıcı bir cevap verilmiştir. Reis Efendi, taraflar arasındaki Karadeniz ticaret düzeninin karakuruş üzerine kurulmuş olması nedeniyle, yeniden düzenleme yapılamayacağını Almenara'ya nazikçe ifade etmek amacıyla görüşme talebinin kabul edilmesini Sultan IV. Mustafa'dan talep etmiş ve Sultan IV. Mustafa, Reis Efendi'ye bu izni vermiştir (HAT, 1363/53859). Reis Efendi ile Almenara arasındaki görüşmeye ilişkin arşivde herhangi bir kayıt bulunamamıştır. Ancak bu belge göz önüne alındığında, İspanya'nın talebine olumsuz cevap verilmiş olduğu da açıktır.

Konu ile ilgili diğeri bir kaynak, İspanya Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde tespit edilen, 26 Temmuz 1813 tarihli belgedir. Bu belgede, Osmanlı Devleti ile imzalanması muhtemel bir Karadeniz ticaret antlaşmasının İspanya'ya kazandıracağı faydalar hakkında, İzmir'deki

İspanya temsilcisi Benito de Soler² tarafından yapılan değerlendirmeler bulunmaktadır. Soler, Osmanlı Devleti ile imzalanacak Karadeniz ticaret antlaşmasının, ticarete ve Kraliyet hazinesine fayda sağlayacağına ve farklı ve elverişli bir diplomatik birleşim yaratacağına inanıyordu. Böyle bir antlaşmanın, Yunanların ve diğer devletlerin ticaretini azaltacağına inanan Soler, onların yapmadığı ticareti ise İspanya tüccarının güven içerisinde gerçekleştireceğini düşünüyordu. Bu güvenli ticaret sayesinde, İspanyol tüccar gemilerinde mürettebat dışında, asker veya koruma görevlisi gibi personele ihtiyaç duyulmayacaktı. Yapılacak antlaşma nedeniyle İspanya'nın limanları da genişleyecekti. İspanya'da kıtlık sıkıntısı veya korkusu yaşanmayacaktı. Ayrıca Berberî korsanların saldırıları da bu antlaşma sayesinde engellenmiş olacaktı. Antlaşma bu yönleri ile İspanya ticaretine faydalı olacaktı.

Soler, muhtemel bir antlaşmanın Kraliyet hazinesi için şu nedenlerden ötürü faydalı olacağını düşünüyordu: Öncelikle İspanya, Fas ve Berberîlere *utanç verici ticarî bağımlılıktan* kurtulacaktı. İkinci olarak, Kuzey Afrika naipliklerinden alınan mallar, Osmanlı ve Rus limanlarından daha ucuza satın alınabilecekti. Son olarak da, Kraliyet Hazinesi, Osmanlı Devleti'ne, Fas'a gönderdiğinden daha az karakuruş gönderecek ve bu da hazineyi rahatlatıacaktı.

Diplomatik açıdan ise, yapılacak antlaşma, Osmanlı Devleti'nde gölgede kalmış olan İspanyol halkının tanınmasını ve önem kazanmasını sağlayacak ve bu yönüyle de İspanya kraliyetinin şanına katkıda bulunacaktı. Karadeniz'de Rusya ile yapılacak olan serbest ticaret, Osmanlı Devleti'nin Karadeniz limanlarına da yayılacaktı. İspanya en ayrıcalıklı milletler arasında yer alacak ve bu çerçevede çok avantajlı bir gümrük tarifesi elde edecekti. Kahve vergilerinde, Fransa ile aynı indirimlerden faydalanılacaktı. Karadeniz ticaretine ilişkin bu antlaşmanın ardından, daha önceden büyük devletlere verilmiş olan bütün imtiyazları, İspanya'nın da elde etmesini sağlayacak gizli bir antlaşma imzalanabilecekti. Zamanla, İspanya'da ihtiyaç duyulan bütün donanma malzemelerine ulaşılabilirdi. Bu antlaşma sayesinde hem Osmanlı Devleti ve hem de Rusya ile dostluk ilişkileri geliştirilecek ve bu sayede bu iki devletle, Berberî korsanların İspanyol bayrağına saygı göstermesine ilişkin bir antlaşma imzalanabilecekti. Bu maddeler, Osmanlı Devleti ile imzalanacak muhtemel bir antlaşmanın İspanya'ya faydaları olarak, Soler'in raporunda yer almıştır.

Antlaşma konusunda henüz bir planı bulunmayan İstanbul'daki İspanyol temsilcisinin, duygularının ve derin sessizliğinin gizlemesi gerektiğini düşünen Soler'e göre, İspanya, Fransa'nın tarafında görünmeli ve diğer taraftan da el altından Rusya ile anlaşmalıydı. Bu politika sayesinde, İspanya, Türkiye'deki en büyük güçlerden biri haline gelerek, Türkiye'nin diğer devletlerle yaşadığı anlaşmazlıklarda hakemlik görevi üstlenebilecek ve Türkiye'nin diğer büyük devletlerle çatışma yaşaması durumunda ise Osmanlı politikasında en etkili devlet haline gelebilecekti. Böylece de Osmanlı Devleti'nin endişeli ve zor zamanlarında güvenmek zorunda olduğu bir devlet haline gelecekti. İspanyol vatandaşların, dün unutulmuş olan ve Berberîlerin gözünde küçümsenen devletlerinin yükselişinden, İspanya'nın büyük Avrupa devletleri arasında yer alışından ve bu büyük imparatorluğun kaderinde söz sahibi olmasından daha güzel bir manzara göremeyeceğini düşünen Soler, bu inanılmaz değişimin, engin bir politika sayesinde gerçekleşebileceğini de ifade etmiştir (Turquia, 27/4/5-6). İspanya hükümetinin, Karadeniz ticaretine ilişkin Osmanlı Devleti ile imzalanabilecek muhtemel bir antlaşma için Tunus'taki diplomatının görüşlerini alması, iki taraf arasında müzakereler kesilmiş olmasına rağmen, İspanya tarafında bu konunun halen gündemde olduğunu ortaya koymaktadır.

² Benito de Soler, Cozye Fransiskan'ın ardından, 12 Şubat 1803 tarihinde, İspanya'nın İzmir'deki ikinci konsolosu olarak atanmıştır. Soler, 22 Ocak 1818'e kadar görevine devam etmiş ve bu tarihte kendisinin yerine, 1841 yılına kadar İzmir konsolosu olacak olan Françesko Karaos Soler atanmıştır. Kuzey Afrika Naipliklerindeki konsoloslukları ellerinde barındıran Soler ailesi, 19. yüzyılın büyük bir bölümünde, İzmir konsolosluğunu da yürütmüşlerdir. Bkz: Mehmet Demiryürek (2012), "The Spain Consulate in Smyrna, (1786-1806)", *Musa Çadırcı'ya Armağan Yazılar*, ed: Selda Kılıç vd., Ankara: Bilgin Kültür ve Sanat Yayınları, s. 101-102.

1821-1826 Yılları Arasındaki Müzakereler

Karadeniz ticaret ruhsatı olmayan birçok Avrupa devleti, Babıâli ile müzakerelerini eş zamanlı olarak sürdürmekteydi. Bu devletler, 1820'li yıllara kadar bu konuda herhangi bir sonuç elde edememeleri üzerine, bu tarihten itibaren gerek İngiliz ve gerekse Rus elçilerin aracılığı ile Osmanlı Devleti üzerinde bir baskı oluşturmaya başlamışlardır. Bu çerçevede ilk girişim, Sardunya'nın İngiliz elçisi Liston aracılığıyla, Eylül 1821'de Babıâli'ye yapmış olduğu başvurudur. Liston, Sardunya'nın ticaret antlaşması imzalama isteğini Babıâli'ye ilemiştir. Babıâli, bir antlaşma imzalanması durumunda, Sardunya'ya Karadeniz ticaret ruhsatı verilmesi gerekeceğini ve bunun da diğer küçük Avrupa devletleri için emsal gösterileceğini düşünerek, bu konuda geciktirme politikası izlemeye başlamıştır. Ancak bu başvurunun Liston'un aracılığı ile yapılması nedeniyle konu müzakere edilmiş ve Karadeniz ticareti hariç tutulmak üzere Sardunya ile bir ticaret antlaşması imzalanabileceği görüşü ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede de Liston'a bir takrir gönderilerek, Sardunya'nın bu durumu kabul edip etmeyeceğinin sorulmasına karar verilmiştir (HAT, 1210/ 47401). Babıâli, İspanya ve Sicilyateyn'le Karadeniz ticaret müzakerelerinin yeniden başladığı bir dönemde, İngiltere'nin aracılığı ile olmasına rağmen, diğer devletlerin Sardunya'yı emsal göstererek Karadeniz'de serbest ticaret yapmak isteyeceklerini bildiği için, bu devlete Karadeniz ticaret ruhsatı vermek istememiştir. Ancak neticede, 26 Ekim 1823 tarihinde Sardunya ile Osmanlı devleti arasında imzalanan antlaşma ile Sardunya'ya Karadeniz'de ticaret yapma hakkı tanınmıştır³.

Osmanlı Devleti ile İspanya arasında, Karadeniz ticareti konusundaki yazışmalar, 1821 yılı sonlarında yeniden başlamıştır. 1821 yılında, İspanya, Sicilyateyn, Prusya ve İsveç devletleri, daha önceden Karadeniz ticaretine izin verilen İngiltere, Rusya, Fransa ve Avusturya devletleri gibi Karadeniz'de ticaret yapma imtiyazı talep etmişlerdir. İsveç elçisinin bu konudaki takriri ve Rusya elçisinin de bu konudaki talebine binaen, İsveç tüccarının Akdeniz ile Karadeniz'e giriş çıkışlarında, gemilerindeki yüklerin tespiti için yoklanması, gemilerde yasaklı maddeler olmaması ve İstanbul'da ihtiyaç duyulan malların rayici üzerinden burada satılması şartlarıyla, İsveç'e Karadeniz ticareti izni verilmiştir. Ancak diğer devletlerin, gemilerine Karadeniz'de ticaret yapabilen bir devletin bandırası takarak ve o devletin elçisinin takriri doğrultusunda Karadeniz'de alışveriş yapmalarına karar verilmiştir (HAT, 1211/47443). Bu çerçevede İspanyol ticaret gemileri de, İngiltere, Rusya, Avusturya ve Fransa'nın bandıraları ile Karadeniz'de ticaret yapmaya devam etmiştir.

Ancak 1821 yılında patlak veren Yunan isyanı sonrasında, Eflak, Boğdan ve Mora'da karışıklıklar yaşanması, Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'le Karadeniz arasındaki ticarî faaliyetleri kontrol altına almasını zorunlu kılmıştır. Karadeniz ticaretinin Rum asilere yardımcı olacağını düşünen Babıâli'nin bandıra ve yoklama konularındaki düzenlemeler sonrasında⁴, 4-5 Sicilyateyn ve 7 İspanyol tüccar gemisi, Akdeniz'e dönmek amacıyla İstanbul'a gelmişlerse de, Karadeniz'de ticaret yapma izni olan devletlerden bandıra alamadıkları için Akdeniz'e geçememişlerdir. Bunun üzerine, İspanya elçisi ile Sicilyateyn maslahatgüzarı birer takrir vererek, beklemekte olan gemilerin Karadeniz Boğazı'ndan geçişine müsaade edilmesini talep etmişlerdir (HAT, 1211/47443). İspanya elçisi Andres Villalba, 29 Kasım 1821 tarihinde Babıâli'ye gönderdiği bir takrirle, İspanyol kaptanları Josef Pratos, Antuva Mavri, Rafael Suveda ve Jan Batist Doral'ın Karadeniz Boğazı'ndan geçişleri için izin istemiştir (HAT, 1211/47460A). Aynı zamanda, beklemekte olan gemilerin kaptanları da birer arzuhal yazarak, durumlarını anlatmışlar ve Akdeniz'e dönüşlerine izin verilmesini talep etmişlerdir. Bu talepler

³ Sardunya'ya ile Osmanlı Devleti arasında, Sardunya'nın Karadeniz'de ticaret yapmasına izin veren antlaşmanın maddeleri için bkz: BOA, HAT, 1210/47409A.

⁴ Bu çerçevede Kurşunlu Mahzeni'nde bir kontrol merkezi oluşturulmuş ve buraya memurlar yerleştirilerek, gelen bütün gemilerin durumları incelenmiş ve Gümrük ve Yoklama defterlerine kaydedilmiştir. Karadeniz'e ruhsatı olmayan devletlerin gemilerinin diğer devletlerin bandırası ile seyahat etmelerine izin verilmemiş, bu gemilerde yoklama yapılarak, yasak eşyalar var ise gemiden çıkarılmıştır. Ayrıca, gemilerin yükleri, yüklerin sahipleri ve gemilerin kaptanları da tespit edilmiştir. Bkz. Kemal Beydilli (1991), "Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve "Mîrî Ticaret" Teşebbüsü", *Belleten*, LV (214), s. 712.

üzerine, lazım olan zahire ve diğer malların rayici üzerinden İstanbul'da satılması ve yasak malların ve firarî reayanın kesinlikle gemilere alınmaması şartıyla geçişlerine izin verilebileceği, aksi takdirde istihkakları olmayan Karadeniz ticaretine katılmalarına izin verilmemesi düşünülmüşse de, İspanya ve Sicilyateyn elçilerine bu konuda kesin bir cevap verilmemiştir (HAT, 1211/47443).

Kurşunlu Mahzen kararlarının ardından, yaşanan bu olay üzerine, İspanya ve Sicilyateyn elçileri birer tahrir daha vererek, kendilerine Karadeniz'de ticaret ruhsatı verilmesini, eğer bu ruhsat verilmezse de gemilerinin Akdeniz'e dönmelerine müsaade edilmesini talep etmişlerdir. Kendilerine, Osmanlı Devleti'nin içişleri ile meşgul olması nedeniyle bu konunun müzakere edilemeyeceğine ilişkin bir cevap verilmiştir (HAT, 1210/47394). Bunun üzerine, İspanya elçisi Bermudez, Ekim 1822'de Babiâli'ye bir tahrir daha göndererek, İspanya'nın iki ülke arasındaki antlaşma ve şartlara uygun hareket ettiğini ve buna karşılık Osmanlı Devleti'nin de dostluğa uygun hareket ederek İspanyol tüccarın Akdeniz'e iadesini talep etmiştir (HAT, 1210/47394B). İspanya ve Sicilyateyn elçilerinin ısrarları ve İspanyol ve Sicilyalı kaptanların mağduriyetleri üzerine, Sultan II. Mahmud, konuyu müzakere etmek üzere bir meclis kurulmasını emretmiştir.

Bunun üzerine toplanan mecliste, Karadeniz ticaretinin durumu ve yaşanan sorunun çözümüne ilişkin hususlar görüşülmüştür. Mecliste tespit edilen hususlar şu şekildeydi: Karadeniz'de ticaret ruhsatı bulunmayan devletler, bu izne sahip olan devletlerin bayrakları altında Karadeniz'de alışveriş yapmaktaydı. Ruhsat sahibi devletler arasında, en avantajlı haklara sahip olan devlet Rusya'ydı. Bu nedenle, Karadeniz'de alışveriş yapmak isteyen diğer devletlerin tüccar gemileri, genellikle Rusya bayrağı altında ticaret yaparak kazanç sağlamaktaydı. Karadeniz'de ticaret hakkına sahip olan Avusturya, İsveç ve Fransa devletlerinin tüccarları bile daha fazla kazanç elde edebilmek için bu yolu izlemekteydi. Bu durum, Rusya'nın zayıf ticaretini ve gümrük gelirlerini de arttırmaktaydı. İspanya ve Sicilyateyn elçilerinin taleplerinden, bu devletlerin İsveç'e kabul ettirilen şartları kabul edecekleri anlaşılmaktaydı. Hatta İngiliz elçisine göre, İspanya tüccarı, Osmanlı Devleti'nin kendilerine reaya bayrağı vermesine bile razıydı.

Yapılan bu tespitlerin ardından, Karadeniz Boğazı'ndan geçemedikleri için Akdeniz'e dönemeyen İspanyol tüccar gemilerinin mağduriyetlerinin giderilmesi amacıyla, İngiliz elçisinin talebi ele alındı. İngiliz elçi, en azından bu gemilere, usule aykırı olsa da, bir kereliğine boğazdan geçebilmeleri için İngiliz bandırası verilmesini ve yaşanan sorunun çözüme kavuşturulmasını talep etmişti. Bu konuda yapılan görüşmelerin ardından, bu gemilerin, bir defalığına ve emsal teşkil etmemek üzere, kendi bandıraları ile Akdeniz'e dönmelerine izin verilmiştir (HAT, 1211/47443; Beydilli 1991: 715). Yaşanan bu olay, gerek İspanya ve gerekse Karadeniz ticaret müzakerelerine devam eden diğer devletlere, büyük devletlerin desteğinin önemini göstermiştir.

Osmanlı Devleti, İspanya'nın Karadeniz'de ticaret izni talebi konusunda, Rusya'nın tavrını ön planda tutmuştur. Nitekim İsveç ve Hollanda'ya Karadeniz ticaret ruhsatı verilirken Rusya muhalefet etmiş ve engeller çıkarmıştır. Bu durum da göz önüne alınarak yapılan değerlendirmede, öncelikle Rusya ile müzakere yapılarak, İspanya'ya ruhsatın verilip verilmeyeceği konusunda kesin cevap verilmesinin ve Rus elçisi İstanbul'a gelene kadar kendilerine Osmanlı Devleti'nin iç meselelerle meşgul olması sebep gösterilerek, konunun ertelenmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. Sultan II. Mahmud da, bu konuda İspanya'ya kesin bir cevap verilmeyerek, konunun tehir edilmesini ve Rusya elçisinin gelmesi durumunda gereğine göre tedbir alınmasını buyurmuştur (HAT, 1211/47443). Bu sırada, Osmanlı Devleti üzerinde oldukça etkili olan Rus elçisi Strogonof'un İstanbul'da bulunmaması, Osmanlı Devleti'nin İspanya'ya ruhsat verme konusunu ertelemesini kolaylaştırmıştır.

Rus elçisinin İstanbul'da bulunmaması nedeniyle yaşanan bu gelişme karşısında, İspanya Dışişleri Bakanı Evaristo San Miguel, 5 Ağustos 1822 tarihinde, İstanbul'daki İspanya elçisi Bermudez'e gönderdiği talimatnamede, kendisinden İspanya'nın Karadeniz ticaretine

dâhil edilmesi konusunda Fransa elçisi ile irtibata geçmesini istemiştir. Bermudez, bunun üzerine, Fransa elçisiyle görüşmüş ancak Fransa elçisi hükümetiyle konuyu müzakere edip etmeyeceğine veya Babiâli'den bu konuda ricacı olup olmayacağına ilişkin kendisine kesin bir cevap vermemiştir. Bermudez, İspanya Dışişleri Bakanlığı'ndan konu ile ilgili yaklaşık iki ay başka bir talimat gelmediği için, 26 Ekim'de konuyla ilgili bir rapor yazma gereği hissetmiştir.

Raporunda, Babiâli'nin bu konuda müzakereye girmekten kaçınması ve en makul talepleri bile reddetmesi nedeniyle, herhangi bir cevap alamamış olmasına rağmen, konunun spekülâtif bir mesele haline getirildiğini ifade etmiştir. Nitekim Fransız bir tacir tarafından sevk edilen birkaç Sardunya gemisi için Fransa elçisi tarafından Karadeniz'e geçiş hakkı talep edildiğinde, ilk geçiş için her birinden 1000 kuruş, ikinci geçişlerinde ise 500 kuruş alınmak suretiyle, bu gemilerin Karadeniz'e giriş çıkışlarına izin verilmiştir. Ancak Fransız elçisi kendisine başvuran diğer bir tacire, bu talebin doğru olmayacağını ifade ederek, gemilerinin Karadeniz'e geçişleri için izin talep etmemiştir. Bermudez, bu olayların ardından, Fransız korumasına karşı güvensizlik oluştuğunu ifade ederek, Odessa limanında ticareti teşvik eden Rusya hükümetinin desteği sayesinde, Babiâli ile Karadeniz ticareti müzakerelerinde daha faydalı sonuçlar alınabileceğini bildirmiştir. Ayrıca, Babiâli ile müzakerelerde en başından beri yanlış bir tutum sergilendiğini, konunun Osmanlı-İspanya antlaşmasının gereği olarak ele alınması gerekirken, bir lütuf veya imtiyaz olarak talep edildiğini ve Karadeniz ticaretine dâhil olan devletlerin çevirdikleri entrikalar nedeniyle de bu talebin kabul edilmediğini ifade etmiştir (Turquia, 26/2/230).

Bermudez, raporunda belirttiği hususları, 1782 yılında Osmanlı Devleti ile İspanya arasında imzalanan antlaşmaya dayandırmaktaydı. Nitekim antlaşmanın 2. maddesine göre, İspanyol tüccar, Osmanlı Devleti'nin bütün iskele ve limanlarında ticaret yapma hakkına sahip olmaktadır (Cevdet 1309: 338; Colección de los Tratados 1801: 269). Bu madde doğrultusunda İspanya, Osmanlı Devleti'nin Karadeniz kıyısındaki limanları ile de ticaret yapma hakkı elde etmişti. Ancak, Osmanlı Devleti, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması öncesinde, ahitname ile bu hakka sahip olan devletlerin Karadeniz'e geçişlerine izin vermediği gibi, İspanyol tüccarın da Karadeniz'e geçişine izin vermemiştir. Babiâli'ye göre, Karadeniz'e geçiş bir hak değildi ve yalnızca izin çerçevesinde yapılabilirdi. Nitekim bu düşünce İspanyol elçilere de benimsetilmişti. Bu durumun farkında olan Bermudez, yazmış olduğu raporla, bu düşüncenin yanlışlığını ortaya koymaya çalışmışsa da görüşleri etkili olmamış ve neticede kendisi de bu izni almaya çalışmıştır.

10 Ağustos 1822 tarihli diğer bir raporunda, kendi tercümanı ve İngiliz elçisi ile İspanyol gemilerinin Karadeniz'e geçişleri konusunda yapmış olduğu yazışmalarla ilgili bilgi vermektedir. Bu rapora göre, Bermudez, Babiâli'ye Karadeniz ticaretine ruhsat verilmesi konusunda bir tahrir daha vermiş, ancak girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış ve Babiâli, İspanyol gemilerinin Karadeniz'e girişine izin vermemekte direnmiştir. İngiliz elçisi Lord Strangford'un (Percy Clinton) İspanya'nın taleplerine destek vermek amacıyla Babiâli'ye gönderdiği 28 Temmuz tarihli tahriri ve Reis Efendi'nin 10 Ağustos'ta İngiliz elçilik tercümanına verdiği konuyla alakasız cevap yazısı, Bermudez'in bu iznin kendilerine verilmeyeceğini ve taleplerinin kabul edilmeyeceğini düşünmeye başlamasına neden olmuştur. Bununla birlikte, bu yazışmaların kendisini yıldıramayacağını, kendisinin bu konuda olumlu bir cevap alıncaya ve İspanya'yı avantajlı bir konuma yükseltinceye kadar, bu işin peşini bırakmayacağını da ifade etmiştir. Bu süreçte yazıştığı meslektaşlarının kendisiyle samimi ve etkili işbirliği içerisinde gireceklerine inanmadığını belirten Bermudez, İngilizlerin Osmanlı Devleti üzerindeki etkileri nedeniyle, bu konuda kendileri ile işbirliği içerisinde hareket edeceğini belirtmiştir (Turquia, 26/1/196).

Bermudez, 25 Aralık 1822 tarihinde İspanya Dışişleri Bakanı Evaristo San Miguel'e gönderdiği raporunda ise, Babiâli'nin İspanyol gemilerine Karadeniz'de ticaret izni verme konusunda sürekli kaçamak yaptığını, kendisinin İspanya'nın şerefini korumak için çaba gösterdiğini ve isteklerinde sona ulaşmak için elverişli bir ortam elde edebileceğini bildirmiştir.

Ayrıca Rusya'nın eski düzenin devamı ile ilgili ısrarları ve bu konudaki engellerin kaldırılması konusundaki isteksizliği nedeniyle, bu ortamın oluşmasının uzun bir süre alabileceğini de ifade etmiştir (Turquia, 26/1/251). 20 Ocak 1823 tarihli diğer bir raporunda ise, müzakerelere devam etmeden önce en uygun zamanın gelmesini beklediğini ve bu sırada da gözlemler yaptığını bildirmiştir (Turquia, 26/1/261).

Bermudez'in harekete geçmek için beklediği ortam 1823 yılı ortalarında oluşmuştur. Babiâli'den Bermudez'e gönderilen 19 Temmuz 1823 tarihli yazıda, kendisinden, Osmanlı Devleti ile diğer devletler arasında Karadeniz ticareti konusunda düzenlenen şartlara uymaları konusunda, İspanyol tüccar gemilerinin kaptanlarını uyarması ve onların da bu şartları kabul etmesini sağlaması istenmiştir (HAT, 1211/47460). Bu yazı, Osmanlı Devleti'nin İspanya'ya şartlı bir şekilde Karadeniz ticaret ruhsatı verebileceğinin ilk işareti olmuştur.

Bu uyarının ardından, antlaşma temini için uygun zamanın geldiğini düşünen Bermudez, 1782 antlaşmasının birinci ve yirmi birinci maddelerinde⁵, İspanyollara diğer dost devletler gibi, Osmanlı Devleti'nin bütün liman ve iskelelerinde kara ve deniz ticareti yapma hakkı verildiğini ifade ederek, bu devletlerin tüccarı gibi İspanyol tüccarına da Karadeniz'de serbest ticaret izni verilmesini Babiâli'den talep etmiştir. Bermudez, Osmanlı Devleti'nin kendilerine saldıran Osmanlı tebaasını engelleyeceğinin de antlaşmada yazılı olduğunu ancak bu maddenin uygulanmadığını da belirtmiştir. Ayrıca, Rusya imparatorunun, Karadeniz'de ticaret ruhsatı olmayan devletlerin, diğer dost devlet bandıraları ile Karadeniz'e giriş çıkış yapmaları konusunun çözüme kavuşturulmasını istediğini de vurgulamıştır. Gerek Bermudez'in takriri ve gerekse Rusya'nın yabancı gemilere bandıra vermeyeceğini belirtmesi üzerine, Babiâli'de bir meclis toplanmış ve konu müzakere edilmiştir.

Toplanan mecliste bulunanlardan bazıları, Karadeniz ticaretine dâhil olmayan devletlere izin verilmediği takdirde, liman düzeninin bir faydası olmayacağını ve bu devletlerin gemilerinin bir yolunu bularak Karadeniz'de alışverişlerini yapacaklarının açık olduğunu dile getirmişlerdir. Bu düşüncedekiler, devletlerin kendi bayraklarıyla ve meşru şartlar altında Karadeniz'de ticaret yapmalarına izin verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Onlara göre, İspanya ve Danimarka'ya verilecek ruhsatta iki şık ele alınmalıydı. Bunlardan birincisi, Sardunya gemileri gibi, gemilerinin de her seferinde yoklanarak, yüklerinde yasak mallar varsa çıkarılması ve taşıdıkları mallar içerisinde İstanbul'da lazım olanların rayici üzerinden burada satılması şartlarının bu devletlere kabul ettirilmesiydi. Diğer şık ise, bu devletlerin gemilerinden uygun miktarda gümrük vergisi alınmasının şart koşulmasıydı. Bu iki şıktan hangisi Osmanlı Devleti'nin çıkarına olacaksa, o şık tercih edilerek uygulanmalıydı.

Toplantıdaki diğer bir görüş ise, bu devletlere ruhsat verilmemesinin bir fayda sağlamayacağı, ruhsatı olmayan gemilerin Rusya'nın bandırası ile Karadeniz'e giriş çıkış yapmaları nedeniyle Rusya'nın çıkar sağladığı, bu devletlerin kendi bayrakları ile ticaret yapmalarının zararsız olduğu ve sözü edilen iki şıktan birisinin kabul edilerek uygulanması gerektiğiydi. Bu devletlere, ilk şıkta yer alan şartlar kabul ettirilerek ruhsat verilmesi durumunda, İstanbul'da lazım olan ürünlerin iki tarafın rızası ve rayici üzerinden satın alınması dışında bir fayda sağlanamayacaktı. Bu nedenle de gümrük vergisinin uygulanması, Osmanlı Devleti'ne daha fazla çıkar sağlayacaktı. Bu amaçla, Reis Efendi ile bu devletlerin elçileri arasında verginin miktarının Macar altını veya karakuruş üzerinden belirlenmesi ve bu paraların darphaneden değiştirilerek tersane-i amire hazinesine kaydedilmesi gerekmekteydi.

Meclisteki bu görüşler doğrultusunda, Reis Efendi, Danimarka maslahatgüzarı ile gümrük vergisini belirlemek üzere müzakerelere başladı. Alınacak kararların İspanya'ya da uygulanacağı müzakerelerde, Reis Efendi'nin 10.000 kilelik (250 ton) gemiye Karadeniz'e giriş ve çıkışında 500 kuruş talebine karşılık, maslahatgüzar 200 kuruş teklifte bulundu. Reis Efendi,

⁵ Antlaşmanın 1. maddesinde, İspanyol tüccarın Osmanlı Devleti'nin bütün liman ve iskelelerinde ticaret yapabileceği ve 21. maddesinde ise İspanya'nın, antlaşmada yer almayan diğer hususlarda diğer dost devletlere yapılan muamele hükümlerinden faydalanacağı belirtilmektedir. Bkz. Ahmed Cevdet Paşa (1309), *Tarih-i Cevdet*, c. 2, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, s. 343.

gümrük vergisi talebinin yanı sıra, İsveç'e kabul ettirilen şartların da kabul edilmesini talep ettiyse de, maslahatgüzar, gümrük vergisini kabul etmesinin nedeninin şartsız bir şekilde ruhsat almak olduğunu ve bu nedenle hem gümrük vergisini hem de bu şartları kabul edemeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca, şartlı bir şekilde ruhsat almanın işlerine yaramayacağını ve gümrük vergisi vermeyi tercih edeceklerini belirten elçi, bu ödemeyi Macar altını veya Fransız sikkesi üzerinden değil, İstanbul'un rayiç sikkesi üzerinden yapmayı istediklerini de vurgulamıştır. Bu teklifin ardından taraflar arasında tartışmalar meydana gelmiştir. Bu tartışmalar sırasında, Rusya maslahatgüzarı Babiâli'ye konu ile ilgili bir tahrir vererek, Danimarka ile yürütülen müzakerelerin olumlu bir şekilde sonuçlandırılmasını talep etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin bu husustaki kararlılığı neticesinde, Danimarka maslahatgüzarı, durumla ilgili hükümetiyle yazışmak zorunda kalmış ve bir süre sonra Babiâli'ye haber göndererek, hükümetinin şartsız bir şekilde Karadeniz ticaretine ruhsat verilmesi durumunda, her gemi için giriş ve çıkışta 250şer kuruş gümrük ödemeyi kabul edeceğini bildirmiştir. Bu teklif üzerine, 30 Ağustos 1823'te Babiâli'de bir meclis daha toplanarak konuyla ilgili görüşmeler yapılmıştır.

Yapılan görüşmelerde, Danimarka'nın gümrük vergisi ve şartları birlikte kabul etmeyeceği anlaşılarak, Osmanlı Devleti'ne şartsız bir şekilde gümrük vergisi almak veya gümrük vergisi almaksızın şartlı bir şekilde ruhsat vermek şıklarından birini seçmek durumunda olduğu ifade edilmiştir. Gerek maslahatgüzarın önceki söylemlerinden gümrük vergisinin Macar altını veya riyal üzerinden ödenmeyeceğinin anlaşılması ve gerekse Karadeniz'e senede gelecek olan 50-100 Danimarka gemisinden toplanacak gümrük vergisinden bir fayda elde edilemeyeceği düşüncesi nedeniyle, Danimarka'ya şartsız bir şekilde ruhsat verilmesinin uygun olmadığına karar verilmiştir. Bu çerçevede, gümrük vergisinden vazgeçilerek ve Sardunya'ya ve İsveç'e kabul ettirilen şartlar Danimarka ve İspanya'ya da kabul ettirilerek kendilerine ruhsat verilmesi ve bunu kabul etmemeleri durumunda kati bir şekilde taleplerinin reddedilmesi kararlaştırılmıştır. Yapılan müzakerelerde alınan bu kararlar, 6 Eylül 1823'te Sultan II. Mahmud'a bildirilmiş ve Sultan II. Mahmud, gümrük vergisi alınarak ruhsat verilmesinin dâhilî nizamı ihlal edeceğini ve bunun kabul edilemeyeceğini belirterek, Sardunya'nın kabul etmiş olduğu şartları kabul etmeleri durumunda kendilerine ruhsat verilmesini ve eğer kabul etmezlerse taleplerinin kesin bir dille reddedilmesini emretmiştir (HAT, 1212/47475). Ancak Babiâli, bir süre sonra, gerek Yunan isyanının Osmanlı Devleti'ne etkileri ve gerekse geleneksel oyalama ve savuşturma politikası çerçevesinde bu karardan vazgeçmiştir (Beydilli 1991: 714).

Bir süre İspanya'nın İstanbul elçiliğini de yürütmüş olan Francisco de Zea Bermudez, 11 Temmuz 1824 tarihinde İspanya Dışişleri Bakanlığı'na atanmıştır (Ochoa Brun 1991: 267, 287). Bermudez, yeni görevine başlar başlamaz, İstanbul'daki elçiliği sırasında en çok mücadele ettiği konu olan Karadeniz ticaret izni meselesinin çözüme kavuşturulması için faaliyete geçmiştir. Bu çerçevede, göreve başladıktan dört gün sonra, İstanbul'daki halefi olan maslahatgüzar Francisco Javier Perez'den, müzakerelere devam edip etmeme konusunda, İstanbul'daki İngiltere elçiliği baş tercümanı Minciaky ile görüşmesini istemiştir. Perez, 25 Eylül'de yazdığı raporunda, Minciaky ile konuyu görüştüğünü, kendisinin Boğdan'daki askerler tahliye edilene kadar beklemesini istediğini ve tahliyenin ardından yapacağı girişimlerle, İspanya'nın Karadeniz ticaret izni başvurusunu destekleyeceğini ifade ettiğini bildirmiştir. Perez, İngiltere elçisi Lord Strangford ile de görüşme ayarlamaya çalıştıysa da, Boğdan'ın tahliyesi meselesi ile meşgul olan elçiyle görüşmemiştir (Turquia, 26/2/104).

Buna rağmen, İngiltere elçisi Lord Strangford, Osmanlı Devleti üzerindeki etkisini kullanarak, küçük Avrupa devletlerinin Karadeniz ticaretlerine izin verilmesi konusunda Babiâli'ye baskı yapmaya başlamıştır. Bu konuda meydanı Rus elçisine bırakmak istemeyen Strangford, Babiâli'ye gönderdiği 10 Eylül 1824 tarihli tahririnde, Karadeniz'de ticaret yapma imtiyazına sahip olmayan devletlerin, başka bir devletin bandırası altında Karadeniz'e girip çıkmaları yerine, Rusya imparatorunun ve diğer devletlerin teklif ettiği gibi, iki tarafın çıkarına

olacak şartlar çerçevesinde Karadeniz ticaretine dâhil olmalarını teklif etmiştir. Lord Strangford, İngiltere kralı ile Danimarka kralının akraba olduğunu hatırlatarak, Avrupa'da hürmet duyulan bir hükümdar olan Danimarka kralının, Osmanlı Devleti ile yürütülen müzakereleri sürdürmek amacıyla, Mösyö Clausowitz adlı bir Danimarkalıyı görevlendirdiğini ve bu zatın Karadeniz ticareti konusunda Danimarka maslahatgüzarı ile birlikte çalışacağını bildirmiştir. Ayrıca, Mösyö Clausowitz'in, Danimarka tüccarının kendi bayrakları altında Karadeniz'de ticaret yapabilmeleri için ödenecek gümrük vergisinin miktar ve mahiyetini belirlemekle görevlendirildiğini ve bu konuda tam yetkili olduğunu da ifade etmiştir. Lord Strangford, daha önceden antlaşması bulunmayan Sardunya'ya Karadeniz'de ticaret yapma imtiyazı verildiğini hatırlatarak, bu imtiyazın dostluk ahitnamesi olan Danimarka'ya da verilmesini Reis Efendi'den rica etmiştir (HAT, 1212/14475A). Böylece Perez'in raporunda belirttiğinin aksine, İngiltere elçisi hemen faaliyete geçmiş ve Danimarka ve İspanya'nın Karadeniz'de ticaret yapma taleplerini desteklemiştir.

Perez'in ardından göreve gelen İspanya maslahatgüzarı Luis del Castillo, 20 Aralık 1824 tarihinde Babiâli'ye gönderdiği takirinde, İspanya tüccar gemilerinin Karadeniz ticaretine dâhil olmaları konusunda devletinden aldığı talimatnameden bahsetmiştir. Castillo, iki devlet arasında imzalanmış olan 1782 antlaşmasının iki maddesi uyarınca, İspanya tüccar gemilerinin, İngiliz ve Fransız gemileri gibi Karadeniz'de serbestçe ticaret yapabilmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Bu maddelerden ilki, İspanya'nın kara ve deniz ticaretinde İngiltere ve Fransa ile aynı haklara sahip olacağını ifade edildiği ilk maddesi, diğeri ise Fransa ile İngiltere tebaasına uygulanan muamelenin, İspanya tebaasına da aynı şekilde uygulanacağını belirten yirmi birinci maddesiydi. Ayrıca, karşılıklı çıkar maddesi hükmü çerçevesinde, iki devlet tebaasının da bu işten karşılıklı menfaat elde edeceğini belirten Castillo, bu konudaki müzakerelerin sonuçlandırılarak, İspanyol tüccar gemilerinin Karadeniz'de ticaret yapmalarına izin verilmesini talep etmiştir (HAT, 1212/47481D).

Babiâli, bu talebin ardından, 1825 yılında bu devletlere, kendi bandıraları altındaki gemilerin mallarının yoklanması, gemilerde yasak eşyalar varsa bunların çıkarılması ve İstanbul'da lazım olan malların rayıcı üzerinden satın alınması şartlarını kabul etmeleri durumunda, kendi devletlerinin bandıraları ile Karadeniz'de ticaret yapma hakkı verilebileceğini bildirilmiştir (HAT, 1212/47481E). Aslında, bu teklif, müzakerelerin başlangıcından beri, Osmanlı Devleti'nin öne sürdüğü en uygun ve elverişli teklifti.

Bu sıralarda, İspanya'nın İstanbul elçisi Castillo, İspanya Dışişleri Bakanı Pedro de Alcantara Toledo'ya bir rapor göndererek, konu ile ilgili tüm bilgileri ve konunun arka planını özetlemiştir. Castillo, diğer devletlerin Karadeniz ticaret ruhsatını hangi adımları izleyerek elde ettiklerini tespit etmiş ve 11 Haziran 1826 tarihli raporunda bu bilgilere yer vermiştir. En son 1824 yılında Sardunya'ya verilen ruhsatın sırrını çözebilmek için büyük çaba harcayan Castillo, bu konuda İngiliz elçi Lord Strangford ile Reis Efendi arasında yapılan müzakereler neticesinde imzalanan protokolün ve Sardunya'ya verilen ruhsatın özünün anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir. Castillo, başarılı girişimleri sayesinde bu belgeleri elde etmiş ve raporuna ek olarak Toledo'ya göndermiştir.

Rapora göre, Avrupa tüccar gemilerinin Karadeniz'e geçişleri, Babiâli tarafından çok değerli bir hak olarak görüyordu ve bu hak Avrupa'da hiçbir devlete hemen tanınmamıştı. Bu hak, ya güç kullanılarak zorla elde edilmişti veya Osmanlı Devleti'nin zor zamanlarındaki hizmetleri nedeniyle bazı devletlere lütfedilmişti. Rusya, 1774 Kaynarca Antlaşması ile kendi bayrağı altındaki tüccar gemilerinin artık İstanbul ve Çanakkale boğazlarından serbestçe geçeceğini Osmanlı Devleti'ne dikte etmiş ve bu hak 1779 tarihli açıklayıcı konvansiyon ile açıkça belirtilmişti. Avusturya, Osmanlı Devleti ile yaptığı savaşın sonucunda imzalanan 1783 Pasarofça Antlaşması ile, Fransa, Bonaparte'in muazzam gücü sayesinde, İngiltere ise Mısır'da Fransa'ya karşı Osmanlı Devleti'ne yaptığı etkili yardımlar nedeniyle bu hakkı elde etmişti. Sicilyateyn bu hakkı 1802'de zamanın ortak düşmanına karşı Osmanlı Devleti ile yaptığı ittifak sayesinde kazandıysa da, bu hak Sultan II. Mahmud döneminde yürürlükten kaldırılmıştı.

İspanya'nın Karadeniz ticareti müzakereleri, ticarî çıkarları hesaba katmaksızın, Don Ignacio del Corral y Aguirre tarafından 1802 yılında başlatılmıştı. Bu müzakereler neticesinde, Babiâli, en uygunsuz ve elverişsiz bir koşulda bu hakkı İspanya'ya da tanımıştı. Babiâli, İspanya kralının, bütün kaptanlarına İstanbul'a belirli bir miktar karakuruş getirmeleri ve İstanbul'da rayici üzerinden satılması yolunda tembihte bulunmasını şart koşmuştu. Bu koşul isteğe bağlı olarak görünse de, Osmanlılar, bunu zorunlu hale getirmeye çalışmışlar, İspanya hükümeti bu koşulun zorunlu hale getirilmesini reddetmesine rağmen, Corral, hükümetinin kararını Babiâli'ye iletmekten kaçınmıştı. Corral'ın halefleri Marques de Almenara, Don Juan Jabal ve Francisco de Zea Bermudez, birçok kez İspanya kralının itibarına ve halkının çıkarlarına aykırı olan antlaşmayı yenilemeye çalıştılsa da, Babiâli, Corral ile imzalanan ve halen yürürlükte olan antlaşmayı ileri sürerek yenileme taleplerini reddetmişti.

Castillo, İspanya'nın bu imtiyazı elde etmek için Rusya'nın desteğine ihtiyacı olduğunu düşünüyordu. Ona göre, Babiâli ile müzakereleri tek başına yürütmek, boş ve mantıksız olacaktı ve sadece yeni hayal kırıklıkları yaşatacaktı. Yunan isyanı sırasında sayısız tüccar gemisinin kaybolması nedeniyle, diğer devletlerin ticaretinden mahrum kalan Rusya, Karadeniz'de ticaret yapamayan devletlere kendi bayrağı altında ticaret yapma hakkı tanımıştı. Castillo'ya göre, Rusya'nın yeni İstanbul elçisi Ribeaupierre, Karadeniz'de serbest dolaşım ve ticaret konusunda Osmanlıların çıkardıkları ve Rusya'ya zararlı olan bütün zorlukları ortadan kaldıracaktı. Bu nedenle de İspanya'nın Karadeniz ticaret müzakerelerini, Rusya'nın yürütmesine izin verilmeliydi. İspanya'nın taleplerini elde etmesinin en iyi yolu bu olacaktı. Castillo, Ribeaupierre'in İstanbul'a gelişini avantaja çevirmek için çalışacağını ve erişilmez gibi görünen şartsız Karadeniz ticaret ruhsatını elde etmek için çaba sarf edeceğini de belirtmiştir (Turquia, 26/2/114).

Castillo, Karadeniz ticaret ruhsatını elde etmiş olan devletlerin, bu hakkı hangi şartlarda edinmiş olduğunu ayrıntılı bir şekilde araştırmıştır. Yapmış olduğu araştırma sonucunda, Osmanlı Devleti üzerinde etkili olan bir devletin desteği olmaksızın, Karadeniz'de ticaret izni alınamayacağı sonucuna ulaşmıştır. Bu çerçevede, özellikle Sardunya'nın bu hakkı elde etmesinde etkili olan İngiltere ile Osmanlı Devleti üzerinde büyük nüfuz sahibi olan Rusya devletlerinin desteğinin sağlanması gerektiği sonucuna ulaşan Castillo, görev süresi boyunca, bu devletlerin desteğini edinmek amacıyla faaliyetlerde bulunmuş ve bu konuda başarılı olarak 1827 yılında bu hakkı elde etmiştir.

Akkerman Antlaşması'nın Müzakerelere Etkisi

7 Ekim 1826 tarihinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Akkerman Antlaşması'nın 7. maddesiyle, Osmanlı Devleti, Karadeniz'e giriş çıkış ruhsatı olmayan dost devletlerin gemilerine, Karadeniz ticaretine dâhil olan dost devletler gibi, ruhsat vermeyi ve Rusya'nın ticaretine engel olmamayı kabul etmiştir (Muahedat Mecmuası 1294: 58-59). Aralık 1827'de Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş ilan etmesiyle yürürlükten kalkan (Jelavich 2004: 28) Akkerman Antlaşması, o sıralarda Osmanlı Devleti ile Karadeniz ticaret müzakerelerini sürdüren İspanya, Danimarka ve Sicilyateyn devletlerine, müzakerelerde büyük bir avantaj sağlamıştır. Rusya da bu antlaşma sayesinde, bu devletlere Karadeniz ticaret izni sağlamak amacıyla harekete geçmiştir.

Bu çerçevede, Rusya'nın İstanbul elçisi Ribeaupierre, Osmanlı Devleti ile müzakerelere başlamıştır. 19 Mayıs 1827 tarihinde Babiâli'ye verdiği tavrında, Akkerman Antlaşması'nın, 7. maddesi çerçevesinde, İspanya, Sicilyateyn ve Danimarka devletlerinin Karadeniz ticaretine kabul edilmesini talep etmiştir. Ribeaupierre, Akkerman Antlaşması imzalanmadan önce, Hollanda tüccar gemilerine şartsız bir şekilde Karadeniz'de ticaret yapma hakkı verildiğini hatırlatarak, bu üç devlet için de aynı koşullarda bir ruhsat verilmesini talep etmiştir. Aynı tarihte, İspanya'nın İstanbul maslahatgüzarı Castillo da Babiâli'ye bir tavrı vererek, İspanya kralının Akkerman Antlaşması'nın 7. maddesine nazaran, İspanya tüccar gemilerinin serbestçe Karadeniz ticaretine dâhil olmasına izin verilmesini arzu ettiğini bildirmiştir. Ayrıca, kralının, Osmanlı-İspanya antlaşmasının 21. maddesinde yer alan diğer dost devletlere tanınan bütün

haklardan İspanyolların da faydalanacağı ibaresini de hatırlattığını ve bu çerçevede, İspanyol tüccar gemilerine Karadeniz ticaret ruhsat verilmesini talep ettiğini de ifade etmiştir (HAT, 1169/46245).

Ribeupierre'in Danimarka, Sicilyateyn ve İspanya devletleri adına, 1827 yılında Babiâli ile yaptığı müzakerelerde, Karadeniz'e giriş çıkışlarında, bu üç devletin gemilerinden, 2000-6000 kilelik (50-150 ton) yüklü gemiler için 200er, 6000-10.000 kilelik (150-250 ton) yüklü gemiler için 300er, 10.000-16.000 kilelik (250-400 ton) yüklü gemiler için 400er ve yüksüz olanlar için bu rakamların yarısı kadar gümrük vergisi alınmasına karar verilmiştir. Verilen bu kadar, üç ay içerisinde onaylatılmak üzere, bu üç devletin maslahatgüzarlarına tebliğ edilmiştir (HAT, 1164/46048).

Danimarka maslahatgüzarı bir süre sonra Babiâli'ye bu şartların devleti tarafından kabul edildiğini ve kendisinin taslak antlaşmayı imzalamakla görevlendirildiğini bildirmiştir. Maslahatgüzar, kralının bu antlaşmadan memnun olduğunu ve memnuniyetini ifade etmek için kendisine elçilik rütbesi verdiğini de belirterek, Babiâli'den antlaşmanın imzalanması için bir gün belirlenmesini talep etmiştir. Babiâli, kendisine, müzakerelerin İspanya ve Sicilyateyn'le birlikte yapılmış olduğunu hatırlatarak, onların da hükümetlerinden onay almasının bekleneceğini ve üç devletin onayı da tamamlandığı zaman antlaşmaların imzalanacağını belirtmiştir. Babiâli böylece yine zaman kazanma yoluna gitmiştir. Bir süre sonra İspanya elçisi Castillo da Babiâli'ye bir takrir göndererek, kralının teklif edilen şartları kabul edip onayladığını bildirmiş ve antlaşmanın imzalanması için zaman belirlenmesini talep etmiştir. Babiâli, bu sefer de havaların bozuk olmasını bahane ederek, bu talebi de savuşturmuştur (HAT, 1164/46048). Osmanlı Devleti'nin bu devletlere Karadeniz ticaret ruhsatı vermeme veya mümkün olduğunda geciktirme politikasını halen devam ettirdiği ve bu nedenle de çeşitli bahanelerle talepleri savuşturduğu görülmektedir.

Danimarka ve İspanya'nın antlaşma imzalama taleplerinin savuşturulmasından sonra, 24 Temmuz 1827 tarihli hatt-ı hümayunda, bu taleplerin, antlaşmaların giriş kısmında yer alan Akkerman Antlaşması gereğince hükmü yer alması nedeniyle savuşturulduğu ifade edilmiştir. Sicilyateyn'den de tasdik haberi gelmesinin ardından, bu üç devletin elçi ve maslahatgüzarları, antlaşmaların bir an önce imzalanmasını talep etmeye başlamışlardır. Bunun üzerine, Babiâli, Karadeniz'e hiçbir devletin tüccar gemisinin gönderilmediğini hatırlatarak, bu süreçte antlaşma imzalanmasının abes olacağı, bu nedenle imzaların ileriki bir tarihte atılacağı ve bu süreçte kararlaştırılan senede hâlel gelmeyeceği ifadeleriyle savuşturma politikasına devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nden yine geciktirme cevabı alan elçi ve maslahatgüzarlar, boğazın o sıralarda kapalı olduğunu bildiklerini ifade ederek, antlaşma imzalanır imzalanmaz hemen Karadeniz'e gemi göndermeyeceklerini, Babiâli ne zaman izin verirse o zamandan itibaren gemilerin Karadeniz'e geçeceklerini ve tek isteklerinin taraflar arasında kararlaştırılan senedin yürürlüğe koyulması olduğunu bildirmişlerdir. Ayrıca, Osmanlı Devleti, izin vermemek için bu politikayı izliyorsa, bunun yerine kesin bir şekilde ifade etmesini ve böylece kendilerinin de devletlerine o şekilde yazabileceklerini söyleyerek ısrarcı olmuşlardır. Bu ısrarlar üzerine, senet üzerinde karar verilmiş olması göz önüne alınarak ve bu devletlerin yoğun ısrarları ve nihai bir cevap taleplerine olumsuz bir cevap verilmesinin doğru olmayacağı düşünülerek, antlaşmaların 16 Ekim 1827 tarihinde imzalanmasına karar verilmiştir (HAT, 1211/47444). Böylece Castillo, uzun uğraşları ve diplomatik faaliyetleri sayesinde, 1827 yılında Karadeniz ticaret antlaşmasını imzalama yolunda önemli bir adım daha atmıştır.

Osmanlı-İspanyol Karadeniz Ticaret Antlaşması (16 Ekim 1827)

İspanya ile Babiâli arasında, 16 Ekim 1827 tarihinde İstanbul'da sonuçlandırılarak imzalanan ve İspanyol gemilerinin Karadeniz'e geçişlerine ve Karadeniz'de ticaret yapmalarına izin veren antlaşmanın giriş bölümünde, Osmanlı Devleti'nin eski müttefiki olan İspanya'nın, diğer bazı dost devletlere uygulandığı gibi, tüccar gemilerinin Karadeniz'de dolaşımı ve trafiği için izin istemesi, Rusya imparatorunun bu konuda aracı olması, Karadeniz ticareti konusunda

Rusya ile imzalanmış olan Akkerman Antlaşması'nın 7. maddesinin gerektirmesi ve İspanya kralına karşı saygı ve hürmetin ifade edilebilmesi amacıyla, Babiâli'nin Reis Efendisi Esseyyid Muhammed Said Pertev ile İspanya tarafı adına müzakerelerin yöneticisi olan Don Luis del Castillo arasında yapılan konferans ve müzakereler sonucunda, iki tarafın karşılıklı olarak dört madde üzerinde anlaşığı belirtilmiştir.

Antlaşmanın birinci maddesine göre, Babiâli, kendi ülkelerinin veya diğer ülkelerin ürünleri ile yüklü İspanyol gemilerinin, kendi bayrakları ile Akdeniz'den Karadeniz'e geçmesine ve Rus ürünleri ile yüklü olarak Karadeniz'den Akdeniz'e dönmesine izin verecekti. İstanbul Boğazı'na girecek bütün İspanyol gemileri, daha önceden komisyoncuların belirledikleri ve Avusturya, İngiliz ve Fransız gemilerine uygulanan, ziyaret rotasına uyacaklardı. İspanya tüccar ve denizcileri, Osmanlı üretimi olan, bütün tahıl ürünleri, silah ve savaş donanımı, atlar, pamuk ve iplik, Fas kurşunu, mum, mum yağı, deriler, koyun derisi, zift, sülfür, yün, ipek-yün karışımı, yağ, kurşun ve hammadde gibi hiçbir yasaklı madde veya ürünü yüklemeyecekler ve Babiâli'nin yönetmelikleri uyarınca, firari Osmanlı reayasını, kaçak yolcu veya mürettebat olarak gemilerine almayacaklardı. Ayrıca, her zaman olduğu gibi, Osmanlı mülkü olan gemileri satın almak da yasak olacaktı.

Antlaşmanın ikinci maddesinde, İspanyol tüccarların Karadeniz ticaretinden faydalanmaları sırasında, belirtilen kurallara uygun davranmayan gemilerden tazminat talep edileceği ve Karadeniz'e giriş çıkış yapacak bütün gemilerden Babiâli'nin uyguladığı kanun hükümlerince vergi alınacağı ifade edilmiştir. Bu maddeye göre, yapılacak olan vergi ödemesi, İspanyol gemilerinin boyut ve kapasitelerine göre sınıflara ayrılacaktı. Bu sınıfların ilki 16000 kile (400 ton) yük taşıyan gemiler, ikincisi 11.000 kile (275 ton) yük taşıyanlar ve üçüncüsü de 6.000 kile (150 ton) yük taşıyanlar olacaktı. Bin kileden 6 bin kileye kadar yük taşıyan gemiler üçüncü sınıf olarak, 6 bin kileden 11 bin kileye kadar olanlar ikinci sınıf olarak ve 11 bin kileden fazla yük taşıyanlar ise birinci sınıf olarak değerlendirilecekti. İspanyol gemileri, İstanbul Boğazı'na ulaştıklarında ve Karadeniz'e geçiş izni aldıklarında, yola çıkmadan önce, tek yön üzerinden, ilk sınıflandırmada 600 kuruş, ikinci sınıflandırmada 450 kuruş ve üçüncü sınıflandırmada 300 kuruşluk bir ödeme yapacaklardı. Ayrıca, taraflar arasında daha düşük veya daha yüksek bir ödeme yapılması konusunda herhangi bir müzakere veya tartışma yapılmayacaktı.

Antlaşmanın üçüncü maddesinde de, İstanbul Boğazı'ndan kendi bayrağı ile transit geçecek olan İspanyol gemilerinin, alışlagelmiş ziyaret ilkelerine göre ve Karadeniz ticaretine dâhil olan diğer devletlere uygulandığı üzere, herhangi bir zorluk veya güçlük yaşamaksızın geçiş yapacakları belirtilmekteydi. Bunun yanı sıra, Karadeniz'deki Rus limanlarından meyve ve tahıl yükleyen gemilerin, su almaları durumunda ve mallarının nem nedeniyle zarar görmesi ihtimali olduğunda, İstanbul limanında İspanya konsolosluğunun Babiâli'ye bildirmesi, bu bildirimden ardından komisyoncuların ve gümrükçülerin limanda kaydı işlemesi ve başka bir gemiye aktarım yapılabilmesi için gerekli olan yetki ve onayların alınmasının ardından, yüklerini elverişli gemilere aktarabileceklerdi.

Antlaşmanın dördüncü maddesinde, iki saray arasındaki mevcut anlaşmalar altında, Osmanlı topraklarında ve Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Akdeniz'deki diğer bölgelerde bulunan korumalı İspanya tebaasının da, antlaşmanın imzalanmasının ardından Karadeniz ticaretinden faydalanacakları ifade edilmiştir. Gemilerin arızalanması ve tamire veya dinlenmeye ihtiyaç duymaları durumunda, hukukî koşullar dışında hiçbir şekilde rahatsız edilmeksizin, ücretsiz bir şekilde tamir edilebilecekleri, kalafatlanabilecekleri, ihtiyaç duydukları bakkaliye gibi ürünleri satın alabilecekleri de bu maddede belirtilmektedir. İspanya'nın Osmanlı Devleti limanlarında elde edeceği bu haklar karşısında, İspanya kralı, eşit derecede karşılıklılığı kabul ederek, Osmanlı tebaasına, İspanya'ya ait kıyı ve limanlarda, diğer büyük devletlere verilmiş olan bütün imtiyazlardan faydalanma hakkı verecekti. Ayrıca bu maddelere uyulacağı da taahhüt edilecekti.

Antlaşmanın sonuç kısmında ise, iki tarafın, İspanyol gemilerinin Karadeniz’de ticaret yapabilmelerine izin veren, dört madde halinde taslaklaştırılan ve üzerinde uzlaşılan bu anlaşmayı imzalayarak mühürlediği ve antlaşmanın üç ay içerisinde ve mümkünse daha önce onaylanarak, resmi olarak değiş tokuş edileceği belirtilmiştir (Turquia, 27/3-4/264; Tratados, Convenios y Declaraciones de Paz 1843: 842-843).

Castillo, 16 Ekim 1827 tarihinde imzalanan ve İspanyol hükümetinin onaylaması için kendisine verilen anlaşmayı, 17 Ekim’de İspanya Dışişleri Bakanı Manuel Gonzalez Salmon’a göndermiştir. Antlaşmanın sadece Reis Efendi ile imzalanmasının kendisi açısından daha uygun olduğunu belirten Castillo, 16 Ekim tarihinde gerçekleşen imza töreninin kendisinin gururunu okşadığını vurgulamış ve bu törenin ayrıntılarını aktarmıştır. Castillo, çok önemli olayların kutlanmasında görüldüğü gibi, Reis Efendi’nin kendisine oldukça zengin bir şekilde süslenmiş atlar gönderdiğini, elçilik tercümanları, yasakçıları ve Babiâli’nin bazı memurları ile birlikte Reis Efendi’nin konağına doğru ilerlediklerini ve kendisini Osmanlı kabinesi ile tanıştıran Divan tercümanı tarafından selamlandığını ifade etmiştir.

Castillo, bu tarz resmi konferanslarda alışlageldiği üzere, kendisine nazik ve hoş sorular sorulduğunu ve kahve, nargile gibi ikramların ardından, Amedci Efendi, Babiâli tercümanı, Rusya elçiliği birinci tercümanı ve katılımını Castillo’nun talep ettiği Monsenyör de Ribeaupierre’in katılımıyla gerçekleşen mecliste, Fransızca ve Türkçe antlaşma taslaklarının karşılaştırmalı bir şekilde okunduğunu belirtmiştir. Yapılan okumanın ardından, iki ferman sayfasından da memnun kalınması üzerine, Reis Efendi ile aynı anda taslakları mühürlediklerini ve hemen ardından değiş ettiklerini ifade eden Castillo, törenin Reis Efendi ile kendisinin yaptığı konuşmalar ve karşılıklı tebriklerle sona erdiğini de bildirmiştir. Castillo, ayrıca, antlaşmanın belirtilen üç ay içerisinde veya mümkünse daha erken bir sürede onaylanmasının gerekliliğini de vurgulamıştır (Turquia, 27/3/4).

Castillo, hükümetinin anlaşmayı onaylamasının ardından, 8 Şubat 1828 tarihinde Babiâli’ye bir takrir göndererek, kralı VII. Fernando’nun, anlaşmayı kabul edip onayladığını ve antlaşmanın İspanya’da ilan edileceğini bildirmiştir (HAT, 1574/15). Antlaşma, iki tarafın da onaylamasının ardından, 20 Şubat 1828 tarihinde değiş tokuş edilerek yürürlüğe girmiştir (Ahmed Lütfi Efendi 1999: 281). Böylece İspanya, başlangıcından yaklaşık 25 yıllık bir süre sonucunda, tüccar gemilerinin Karadeniz’e serbestçe geçişlerine izin almayı başarmıştır.

Antlaşma Sonrası Gelişmeler

Antlaşmanın imzalanmasının ardından, 1830 yılına kadar İspanyol gemileri boğazları kullanarak Karadeniz’e geçmemişlerdir (Beydilli 1991: 754). Bunun en önemli nedeni, boğazlardan geçiş sırasında ödenmesi gereken gümrük vergisiydi. Bu nedenle, İspanya elçileri, diğer devlet elçilerinin de nüfuzlarını kullanarak, kaptan ve denizcilerinin ödedikleri gümrük vergilerinin affedilmesi ve İspanyol gemilerin serbestçe ve ödeme yapmaksızın Karadeniz’e geçişlerine izin verilmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu konudaki ilk adım İsveç elçisi tarafından atılmıştır. İsveç elçisi, kendi devletine ait gemilerin gümrük vergisinden muaf olmaları için 1830 yılında Babiâli’ye başvurmuştur. Bu başvuru üzerine, diğer devletlerin de aynı taleplerde bulunacaklarını düşünen Sultan II. Mahmud, İsveç, Danimarka, Sicilyateyn ve İspanya devletlerinden alınan yıllık gümrük vergisi miktarının tespit edilmesini ve pusulasının çıkarılarak kendisine sunulmasını buyurmuştur. Tersane-i amire defterlerinden ve liman kayıtlarından yapılan tetkiklerde, antlaşmaların imzalandığı tarihten itibaren, Danimarka’dan hiç gemi gelmediği, diğer üç devletten gelen 19 gemiden ise toplam 6650 kuruş gümrük vergisi alındığı tespit edilmiş ve Sultan II. Mahmud’a pusulası sunulmuştur. Sultan II. Mahmud, 21 Haziran 1830 tarihli hatt-ı hümayununda, alınan miktarın çok düşük bir miktar olduğunu belirtmiş ancak muafiyet konusunda bir karar vermemiştir (HAT, 1213/47533).

Küçük Avrupa devletleri ile ticaretini geliştirmek isteyen Rusya’nın İstanbul elçisi, Edirne Antlaşması’nın ardından Babiâli’ye verdiği takriiriyle, bu üç devletle Osmanlı Devleti arasında imzalanmış olan ticaret antlaşmalarının, Edirne Antlaşması’nın 7. maddesi ile

yenilenmesini ve Rusya tüccar gemileri gibi bu devletlerin tüccar gemilerinin de gümrük vergisi ödemeksizin ticaretlerini gerçekleştirmesine izin verilmesini talep etmiştir. Kendisine, Osmanlı Devleti'nin bu üç devletle yeni bir antlaşması olduğu ve bu antlaşma gereğince gümrük vergisinden muaf tutulmalarının uygun olmadığı şeklinde cevap verilmiştir. Rusya tercümanının ısrarlarının ardından, konu İngiltere elçisine açılmıştır. Elçi, Edirne Antlaşması'nın mevcut olan diğer antlaşmaların feshi anlamına gelmediğini ve bu üç devletin ticaret antlaşmasını feshetmek istemeleri durumunda, dostluğu da feshetmiş olacaklarını ifade ederek, Edirne Antlaşması'nın 1. maddesinin Osmanlı Devleti ile dost devletler hakkında olması nedeniyle, böyle bir durumda antlaşmadan zaten faydalanamayacaklarını belirtmiştir. Elçi, ayrıca, konu hakkında tercümanı ile müzakere yapılabileceğini de ifade etmiştir.

İngiliz tercüman, Edirne Antlaşması'nın 7. maddesinin şartlarının anlamı konusunda yapılan müzakerelerin ardından, maddenin Rusya'nın güney şehirlerinin refahını arttırabileceğini de göz önüne alarak, bu üç devlete uygulanabileceğini bildirmiştir. Elçiye göre, bu üç devletten senede en fazla 30-40 gemi gelecekti ve bu gemilerden alınacak toplam gümrük vergisi 5-10 bin kuruş olacaktı ve bu meblağ Osmanlı Devleti için çok küçük bir rakam olacaktı. Bu nedenle, bu konuda direktmek yerine, bu devletlerin gümrük vergilerinin kaldırılması daha uygundu.

İngiliz tercümanın bu görüşünün ardından, bu üç devletten ne kadar gemi geldiğinin ve bu gemilerden ne kadar gümrük alındığının tespitine karar verilmiştir. Yapılan tetkikler neticesinde, üç senelik süre içerisinde, Sicilyateyn'den 12 ve İspanya'dan 1 gemi geldiği, Danimarka'dan hiç gemi gelmediği ve İspanya'dan gelen geminin de gümrük vergisi ödemediği tespit edilmiştir. Bu sırada, Rusya elçisi, Edirne Antlaşması'nın 1. maddesi gereğince İspanya, Sicilyateyn ve Danimarka'dan gümrük vergisi alınmaması konusunda ısrarını sürdürmekteydi. İngiltere elçisi ise konuyla ilgili gönderdiği haberde, bu konuda ne karar verirse versin, Osmanlı Devleti'nin haklı olacağını bildirmiştir. Rusya elçisinin ısrarları ve İngiliz elçisinin tepkisizliği üzerine, 16 Şubat 1830'da bu üç devletin gemilerinin gümrük vergisinden muaf tutulmasına karar verilmiştir (HAT, 1580/8). Aynı tarihli diğer bir hatt-ı hümayunda, Danimarka, Sicilyateyn ve İspanya tüccar gemilerinden Karadeniz'e giriş ve çıkışlarında alınan gümrük vergisinin, Rusya'nın da talebi doğrultusunda affedildiği ifade edilmiştir (HAT, 1213/47537). Böylece İspanyol tüccar gemileri, İspanya elçisinin direkt olarak müdahalesi olmaksızın, Rus, İngiliz ve İsveç elçilerinin talep ve görüşleri doğrultusunda, gümrük vergisinden muaf olmuşlardır.

Bu kararın ardından, 15 Nisan 1830 tarihinde, liman memurluğuna bir yazı gönderilmiştir. Yazıda, İspanyol tüccarın ödemekle yükümlü olduğu gümrük vergisinin, Sultan II. Mahmud tarafından affedildiği belirtilerek, bundan sonra Karadeniz'e geçiş yapacak olan İspanyol tüccar gemilerinden gümrük vergisi alınmayacağı bildirilmiş ve bu karara uygun hareket edilmesi istenmiştir (Turquia, 27/3-4/264). Böylece İspanya, 15 Nisan 1830 tarihinden itibaren Karadeniz ticareti için ödemediği vergilerden muaf olmuştur.

İspanya'nın gümrük vergisinden muaf olmasının ardından, İspanya tüccarı, Rusya ile alışverişe başlamıştır. Bu ticaret çerçevesinde İspanya, Rusya'dan, çelik, demir, ham bakır gibi metaller ve çivi, kaşık, tava, bıçak, kilit, makas gibi metal ürünleri; keten yağı, içyağı gibi yağlar; keten ve kenevir tohumları; merinos yünü, at yelesi, keçi kılı ve sicim, urgan, farklı türde iplikler, Hint kumaşı, farklı türde keten kumaşlar, yatak ve masa örtüleri, şapka, kilim gibi dokuma ürünleri; her tür ve boyutta deri ve ustura kayışı ve bot gibi mamul ürünler; salamura moren ve diğer deniz ürünleri; kereste, kart ve kâğıt gibi ağaç ürünleri; tahıl, makarna, bal ve çay gibi gıda ürünleri ile mum, katran, zift ve muşamba gibi mamul ürünler ithal etmiştir. Buna karşılık olarak, Rusya'ya, İspanya ile kolonilerinde ve Avrupa'nın diğer bölgelerinde üretilen ham ve mamul ürünler satmıştır. İspanya'nın Karadeniz ve Rusya ticareti, 1840 yılında imzalanan Osmanlı-İspanyol ticaret antlaşmasının ardından gelişme göstermiştir.

Sonuç

İki ülke ilişkilerinde, barış antlaşmasının imzalanma sürecinden sonra, tarafları en uzun süre meşgul eden mesele, Karadeniz ticaret müzakereleri olmuştur. Bu sürecin uzun sürmesinin en önemli nedeni, Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'i bir iç deniz olarak görmesi ve burada ticaret yapma iznini sadece en imtiyazlı dostlarına vermesiydi. Karadeniz'de ticaret hakkının sadece en imtiyazlı devletlere verilmesi göz önüne alındığında, barış ilişkileri kurulduktan kısa bir süre sonra bu hakkı elde etmiş olması, İspanya'nın Osmanlı siyasetindeki önemini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, müzakereler oldukça uzun sürmüş ve taraflar arasındaki antlaşma ancak çeyrek yüzyıl sonra imzalanabilmiştir. Bu durumun başlıca nedeni, Osmanlı reisülküttaplarının başarıyla uyguladıkları oyalama taktikleriydi. Bu oyalama taktiklerinin uygulanışına bakıldığında, Osmanlı diplomasisinin farklı bir yönü ortaya çıkmaktadır. Nitekim Osmanlı reisülküttapları, yabancı elçiliklere karşı, sıklıkla zaman kazanma teknikleri uygulamış ve kazanılan süreç içerisinde gerekli danışma mekanizmaları işletilmiştir. Bu durumdan İspanya da nasibini almıştır.

Bununla birlikte, tüm bu oyalama taktiklerine rağmen, müzakerelerin daha kısa bir süre içerisinde tamamlanabilmesi mümkünken, Napolyon Bonaparte'ın İspanya'yı işgal etmesi, İspanya kralını tutsak ederek, kardeşi Louis'i İspanya kralı ilan etmesi ve neticede İspanya'nın Fransa'ya karşı bir bağımsızlık mücadelesine başlaması gibi nedenlerden ötürü, İspanya dış politika ile bağını kopartmak zorunda kalmış ve bu durumda da Osmanlı Devleti ile devam eden müzakereler de kesintiye uğramıştır. Yaşanan kesintilerden sonra, müzakerelerin tekrar aynı seviyeye gelmesi de uzun bir süreç gerektirmiştir. Tüm bu sebepler göz önüne alındığında, bu sürecin nasıl bu kadar uzadığı kolaylıkla anlaşılabilir.

Sürecin uzunluğuna rağmen, aslında İspanya ile Osmanlı Devleti arasında ilk barış imzalandıktan yaklaşık 45 yıl gibi kısa bir süre sonra, İspanya'ya böyle büyük bir imtiyaz verilmesi, İspanya'nın Osmanlı dış politikasını şekillendirecek dost devletlerden biri haline geldiğini göstermesi açısından önemlidir. İspanya, bu kısa süre içerisinde, Osmanlı Devleti'nin en imtiyazlı dostlarına verdiği haklara sahip olmuş ve bu imtiyazlarını devletin yıkılışına kadar korumuştur.

İspanya, Osmanlı Devleti ile imzaladığı Karadeniz ticaret antlaşması ile çok elverişli şartlar altında ticaret yapma hakkı kazanmış olsa da, İspanyol tüccarların Karadeniz ticaretine karşı oldukça ilgisiz kaldıkları da belgelerden anlaşılmaktadır. İki taraf da, İspanyol kaptanlarının ilgisinin Karadeniz'e çekilmesi konusunda görüş alışverişleri yapmış ve sonuçta şartlar daha elverişli bir hale getirilerek, bu kaptanların Karadeniz ticaretine katılmaları sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación (İspanya Dışişleri Bakanlığı Arşivi);
TURQUIA, 26/1/196; 26/1/251; 26/1/261; 26/2/104; 26/2/114; 26/2/230; 27/3/4; 27/3-4/264; 27/4/5-6; 27/4/1; 27/4/3.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi;

HAT (Hatt-ı Hümayun) 123/5088; 1164/46048; 1169/46245; 1210/ 47401; 1210/47394; 1210/47394B; 1210/47409A; 1211/47443; 1211/47444; 1211/47458; 1211/47460; 1211/47460A; 1212/14475A; 1212/47475; 1212/47481D; 1212/47481E; 1213/47533; 1213/47537; 1336/52110; 1363/53859; 1574/15; 1580/8; 241/13547; 241/13551.

Kitap ve Makaleler

Ahmed Cevdet Paşa (1309), *Tarih-i Cevdet*, c. 2, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye.

Ahmed Lütfi Efendi (1999), *Vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, c. 1, Yeni Yazıya Aktaran: Ahmet Hezarfen, İstanbul: Tarih Vakfı- Yapı Kredi Yayınları.

BEYDILLI, Kemal (1991), "Karadeniz'in Kapallığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve "Mîrî Ticaret" Teşebbüsü", *Belleten*, LV (214), 687-751.

BOSTAN, İdris (1995), "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması ve Osmanlı İmparatorluğu (1700-1787)", *Belleten*, LIX (23), 353-394.

Colección de los Tratados de España (1801), c. 3, haz. Don Pedro Julian Pereyra, Madrid: Kraliyet Basımevi.

DEMİRÜREK, Mehmet (2012), "The Spain Consulate in Smyrna, (1786-1806)", *Musa Çadırcı'ya Armağan Yazılar*, ed: Selda Kılıç vd., Ankara: Bilgin Kültür ve Sanat Yayınları, 101-106.

- EKINCI, İlhan (2011), "Osmanlı Deniz Ticaretinde Ölçü Birimlerinin Batılılaşmasına Bir Örnek: Kile'den Tonilatoya, Moorsom Usulü'nün Uygulanması", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (17), 311-234.
- JELAVICH, Barbara (2004), *Russia and the Formation of the Romanian National State, 1821-1878*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Muahedat Mecmuası* (1294), c.4, İstanbul: Hakikat Matbaası.
- OCHOA BRUN, Miguel Angel (1991), *Historia de la Diplomacia Española*, Ministerio de Asuntos Exteriores, Madrid.
- TURAN, Şerafettin (1990), *Türkiye-İtalya İlişkileri*, c. 1, İstanbul: Metis Yayınları.
- Tratados, Convenios y Declaraciones de Paz y de Comercio Que Han Hecho con las Potencias Extranjeras los Monarcas Españoles de la Casa de Borbon Desde el Año de 1700 Hasta el Día* (1843), haz. Don Alejandro del Cantillo, Madrid: Alegria ve Charlain Basımevi.
- YILMAZ, Özgür (2009), "Karadeniz'in Uluslararası Ticarete Açılması ve Trabzon", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (Karadeniz Sosyal Araştırmaları Özel Sayısı)*, 2 (7), 359-382.